

PROF. ZW. DR HAB. JACEK SOBCZAK
Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie
sędzia Sadu Najwyższego w stanie spoczynku
ORCID: 0000-0002-2231-8824

DR HAB. KSENIA KAKAREKO, PROF. UW
Uniwersytet Warszawski
ORCID: 0000-0003-3707-4479

FINANSOWA ODPOWIEDZIALNOŚĆ PAŃSTWA ZA NIEDOPEŁNIENIE OBOWIĄZKU OCHRONY WŁASNOŚCI I ZAPEWNIENIA GODZIWEJ REKOMPENSATY

STRESZCZENIE

Punktem wyjścia dla niniejszych rozważań jest założenie, że prawa majątkowe i autorskie, w tym autorskie prawa majątkowe, w polskim systemie prawnym, znajdującym umocowanie w przepisach Konstytucji, powinny być chronione w równym stopniu. Kluczowe jest podkreślenie, że autorskie prawa majątkowe, które odnoszą się do własności intelektualnej, powinny być objęte takim samym poziomem ochrony jak własność dóbr materialnych. Stanowisko to stoi w sprzeczności z poglądami niektórych twórców, którzy z powodu braku świadomości perspektywy konstytucyjnej nie dostrzegają znaczenia tych praw. Każde wkroczenie w prawa majątkowe twórcy przez jakikolwiek osobę lub organ stanowi naruszenie norm konstytucyjnych. Zasada ta dotyczy nie tylko działań, ale także zaniechań ustawodawcy, który wbrew ustawowemu obowiązkowi nie wydaje rozporządzenia lub go nie nowelizuje, narażając tym samym uprawnionych z tytułu autorskich praw majątkowych na potencjalną szkodę.

Słowa kluczowe: prawo autorskie, autorskie prawa majątkowe, własność, ochrona własności, odpowiedzialność majątkowa państwa, Konstytucja.

1. WSTĘP

Punktem wyjścia dla podjętych rozważań jest założenie, iż własność oraz prawa majątkowe, w tym autorskie prawa majątkowe – w polskim systemie prawnym z założenia znajdującym zakotwiczenie w przepisach Konstytucji – powinny być chronione jednakowo. Jednocześnie wymagało podkreślenia,

że autorskie prawa majątkowe, dotyczące własności intelektualnej, winny być, wbrew poglądom części autorów, niedostrzegających perspektywy konstytucyjnej, prawami, które w zakresie ochrony nie mogą być traktowane gorzej niż własność rzeczy. Wszelka ingerencja w autorskie prawa majątkowe ze strony jakiegokolwiek z władz jest naruszeniem norm konstytucyjnych. Taki charakter ma przy tym nie tylko działanie, ale także zaniechanie ze strony normodawcy, będącym władzą wykonawczą, który wbrew ciążącemu na nim obowiązkowi ustawowemu nie wydaje rozporządzenia lub go nie nowelizuje, narażając w ten sposób posiadaczy autorskich praw majątkowych na szkodę.

2. WŁASNOŚĆ I INNE PRAWA MAJĄTKOWE W PERSPEKTYWIE KONSTYTUCYJNEJ

W społecznym przekonaniu własność intelektualna nie jest pojmowana jako zasługująca na ochronę forma własności. Nawet studenci prawa, i to po pozytywnym zdaniu egzaminu z prawa rzeczowego, a przecież nie tylko oni, ze zdziwieniem przyjmują informację, że prawo do własności intelektualnej, w tym autorskie prawo majątkowe, stanowi składnik mienia, jakby nie zauważając jednoznacznej treści art. 44 k.c., że mieniem jest własność i inne prawa majątkowe¹. Bardzo trudno przebija się do świadomości społecznej to, że prawa majątkowe niekoniecznie muszą odnosić się do rzeczy, a więc w rozumieniu art. 45 k.c. – przedmiotów materialnych. Tymczasem postanowienia art. 44 k.c., mające przecież charakter elementarny, obejmują prawa o charakterze majątkowym, także łączące się z określonymi dobrami niematerialnymi autorskie prawa majątkowe bądź prawa majątkowe, wynikające z treści ustawy prawo własności przemysłowej². Wspomniane prawa do dóbr niematerialnych mają charakter bezwzględny, skuteczny *erga omnes*, przy

¹ W judykaturze nie ma wątpliwości co do tego, że z przypisu art. 44 k.c. zawierającego definicję pojęcia „mienia” wynikają własność i inne prawa majątkowe. Zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 27 października 2004 r., sygn. akt III CK 420/03, Lex nr 174205; z dnia 9 marca 2004 r., sygn. akt I CK 425/03, Lex nr 599735; z dnia 9 grudnia 2003 r., sygn. akt II KK 165/03, Lex nr 140098; z dnia 7 kwietnia 1997 r., sygn. akt III CKN 15/97, Lex nr 951731. Wskazuje się niekiedy, że wyraz „majątek” używany jest w dwóch znaczeniach – węższym, oznaczającym tylko aktywa, czyli prawa majątkowe posiadane przez podmiot, co bywa utożsamiane z pojęciem mienia, oraz w znaczeniu szerszym, oznaczającym ogół praw i obowiązków majątkowych podmiotu prawa. Zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 28 marca 2014 r., sygn. akt I ACa 1278/13, Lex nr 1451723.

² W. Pawlak, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021, s. 868–869; *Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2021, art. 44, nlb 15 i 19.

czym uprawniony podmiot może z nich korzystać i rozporządzać nimi, dokonując także modyfikacji samego przedmiotu prawa.

Konstytucja RP zawiera trzy przepisy dotyczące własności i jej ochrony – art. 21, art. 64 oraz 165 ust. 1. Pełnią one różną rolę, uzupełniając się i jednocześnie regulując różne dziedziny funkcjonowania społeczeństwa. Wypada zauważyć, że zarówno w art. 64 ust. 1, jak i w art. 165 ust. 1 Konstytucji RP zróżnicowano pojęcie „własności” od „innych praw majątkowych”, wymieniając w obu tych przepisach obok siebie „własność i inne prawa majątkowe”. Jednocześnie w treści art. 21 ust. 1 Konstytucji RP wskazuje się, że „Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia”. Można by z tego sformułowania próbować wyciągnąć wniosek, że prawa majątkowe nie są objęte takową ochroną. W judykaturze wyraźnie podkreśla się, że jednakowe terminy oznaczają to samo w całym tekście Konstytucji i nie można formułować poglądu, że pojęcie „własności” z art. 21 ust. 1 Konstytucji jest odmienne od tego, którym operują przepisy art. 64 ust. 1 i 165 ust. 1 Konstytucji³.

Warte podkreślenia jest, że na etapie pracy Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego istniały wyraźne spory co do słuszności koncepcji rozdzielenia gwarancji prawa własności na art. 21 i 64 oraz w kwestii ich wzajemnego stosunku⁴. Przeciwnicy rozdzielenia podkreślali, że art. 64 Konstytucji nie wnosi do unormowania własności żadnych nowych treści, których nie można byłoby wyprowadzić z art. 21 Konstytucji, z uwzględnieniem dorobku orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka⁵. Zwolennicy rozdzielenia gwarancji prawa własności na art. 21 i 64 Konstytucji podnosili, że art. 21 sformułowany został od strony powinności i obowiązków państwa, natomiast art. 64 wyraża konkretne prawa podmiotowe⁶. Art. 21 Konstytucji jest ogólnym wyrazem unormowania zawartego w art. 64, natomiast zamieszczenie go w rozdziale dotyczącym zasad ustrojowych można uzasadnić potrzebą podkreślenia znaczenia ochrony prawa własności, co nie jest odosobnionym przypadkiem uregulowania tej samej kwestii w więcej niż jednym przepisie⁷. Zwolennicy regulacji prawa własności w dwóch przepisach Konstytucji wskazują, że art. 21 ust. 1 obejmuje zarówno podmioty

³ Por. wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 12 stycznia 2000 r. sygn. akt P 11/98, OTK ZU 2000, Nr 1, poz. 3; z 21 marca 2000 r., sygn. akt K 14/99 i z 7 lutego 2001 r., sygn. akt K 27/00, OTK ZU 2001, nr 2, poz. 29.

⁴ Zob. dyskusja na ten temat w KK ZN, „Biuletyn KK ZN”, nr XLII, s. 33 i nn.

⁵ Zob. B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo do własności*, [w:] *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 28.

⁶ Zob. L. Garlicki, *Uwagi do art. 21*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. 3, red. L. Garlicki, Warszawa 2003, s. 5–6.

⁷ Zob. A. Mączyński, *Pięć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji na Zamku Królewskim w Warszawie 17 X 2002*, Warszawa 2002, s. 128.

prywatne, jak i publiczne, natomiast art. 64 może być odnoszony wyłącznie do prawa własności przysługującego osobom fizycznym i innym podmiotom prawa prywatnego⁸. Na uwagę zasługuje również pogląd, że, stosując wykładnię systemową postrzegającą art. 21 Konstytucji jako kontynuację art. 20 Konstytucji, oraz łącząc gwarancję prawa własności z prawem dziedziczenia, treść art. 21 Konstytucji odnosi się wyłącznie do własności prywatnej⁹.

Niemniej w judykaturze podniesiono, że art. 21 ust. 1 Konstytucji chroni jedynie prawo własności, a nie inne prawa majątkowe, gdyż przepis ten nie przewiduje ochrony innych praw majątkowych niż własność. Jednak objęcie wszystkich tych praw majątkowych ochroną konstytucyjną wynika z treści art. 64 ust. 2 Konstytucji, który kładzie nacisk na równość tej ochrony¹⁰. W judykaturze podkreśla się, że sformułowania art. 21 i 64 Konstytucji nie uzasadniają poglądu sprowadzającego się do twierdzenia, że konstytucyjne pojęcie własności obejmuje ochronę ogółu praw majątkowych. Wskazuje się w orzecnictwie Trybunału Konstytucyjnego, że ochrona ta nie ma charakteru absolutnego, bo i samo prawo własności nie może być traktowane *ius infinitum*¹¹. Akcentuje się także, że zagwarantowanie ochrony własności jest konstytucyjną powinnością państwa, która winna być urzeczywistniona przez działania o charakterze prawodawczym, jak i faktycznie czynności organów państwa, jednak art. 21 Konstytucji nie przewiduje ochrony praw majątkowych innych niż własność¹².

Obecnie Trybunał Konstytucyjny stoi na stanowisku, że art. 21 Konstytucji nie przewiduje ochrony praw majątkowych innych niż własność, natomiast ochrona wszystkich praw majątkowych wynika z art. 64 ust. 1 i 2¹³.

⁸ Por. w tej kwestii L. Garlicki, *Uwagi do art. 21*, op. cit., s. 9; P. Winczorek, *Komentarz do Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000, s. 34; M. Bednarek, *Prawo do mieszkania w konstytucji i ustawodawstwie*, Warszawa 2007, s. 207; S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003, s. 93 i nn.

⁹ Pogląd taki prezentował W. Sokolewicz, *Kilka uwag o gwarancjach prawa własności w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] K. Skotnicki, *Własność – zagadnienie ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, Łódź 2006, s. 59–60, a także B. Banaszkiewicz, op. cit., s. 52–53.

¹⁰ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2. Por. K. Zaradkiewicz, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 21, nlb 27, s. 573–574.

¹¹ Orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 28 maja 1991 r., sygn. akt K 1/91, OTK 1991, poz. 4; z 31 stycznia 1996 r., sygn. akt K 9/95, OKT ZU 1996, nr 1, poz. 2.

¹² Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2; Uzasadnienie postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 grudnia 2009 r., sygn. akt U 6/08, OTK-A 2009, nr 11, poz. 178.

¹³ Zob. wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 25 lutego 1999 r., K 23/98, OTK 1999, nr 2, poz. 25; z dnia 12 stycznia 1999 r. P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2; z dnia 21 marca 2000 r., sygn. akt K 14/99, OTK 2000, nr 2, poz. 61; z dnia 24 kwietnia 2007 r., sygn. akt

W judykatach Trybunału Konstytucyjnego można również spotkać odwołanie do szerokiego konstytucyjnego pojmowania prawa własności w art. 21 ust. 2 Konstytucji, wskazuje się również, że „pojęcie prawa własności na gruncie art. 21 ust. 1 i 2 Konstytucji musi być rozumiane w sposób autonomiczny. Wykracza ono poza cywilnoprawne ujęcie własności, stanowiąc synonim całokształtu praw majątkowych”¹⁴. Wskazuje się także, że konstytucyjne prawo własności, jako jedno z praw podstawowych, zostało sformułowane ogólnie tak, aby konstytucyjna ochrona obejmowała jak najszerszy zakres praw majątkowych¹⁵.

Należy podkreślić, że Trybunał Konstytucyjny uznał, że zmiany ustrojowe wprowadzone przez Konstytucję z 1997 r. mają, niezależnie od ich skali, charakter ewolucyjny. W związku z tym przyjął, że jeżeli treść poszczególnych przepisów Konstytucji, stanowiących źródło wzorców konstytucyjnych, pokrywa się w znacznym stopniu z treścią uchylonych wcześniejszych przepisów, a ich kontekst systemowy i funkcjonalny nie uległ zasadniczym zmianom, to nowe przepisy zachowują swoje dotychczasowe znaczenie. Do tej grupy Trybunał zaliczył zasadę demokratycznego państwa prawnego¹⁶. Można przypuścić, że zasada ochrony własności z art. 21 Konstytucji zalicza się także do grupy przepisów, które zachowały swoje dotychczasowe zna-

SK 49/05, OTK-A 2007, nr 4, poz. 39; z dnia 15 grudnia 2004 r., sygn. akt K 2/04, OTK-A 2004, nr 11, poz. 117.

¹⁴ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 kwietnia 2008 r., sygn. akt K 6/05, OTK-A 2008, nr 3, poz. 41. Wywiedziono przy tej okazji, że w orzecnictwie Trybunału Konstytucyjnego utrwalony jest pogląd, wedle którego z nakazu ochrony własności i innych praw majątkowych, który statuuje art. 21 ust. 1 i art. 64 ust. 1 Konstytucji, wynikają określone obowiązki dla ustawodawcy zwykłego, w tym obowiązek pozytywny stanowienia przepisów i procedur udzielających ochrony prawnej prawom majątkowym oraz obowiązek negatywny powstrzymania się od regulacji, które owe prawa mogłyby pozbawiać ochrony prawnej lub tę ochronę ograniczać. Odnosząc się krytycznie do tego stwierdzenia, wypada zauważyć, że art. 21 ust. 1 Konstytucji mówi jedynie o ochronie „własności i prawa dziedziczenia”, natomiast nie wspomina o innych prawach majątkowych. Zob. Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2012 r., sygn. akt P 12/11, OTK-A 2012, nr 11, poz. 135. Na brak jednolitości w orzecnictwie Trybunału Konstytucyjnego w odniesieniu do zakresu art. 21 i 64 Konstytucji wskazywał K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności majątkowej. Koncepcja prawa podstawowego własności i jej urzeczywistnienie w prawie prywatnym*, Warszawa 2013, s. 204.

¹⁵ B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo do własności*, s. 30. Zauważa się przy tym, że koresponduje to z poglądem, iż pojęcia konstytucyjne mają charakter autonomiczny wobec jednakowo brzmiących terminów, występujących w ustawodawstwie zwykłym, a więc znaczenie określonych pojęć przyjęte na gruncie ustaw zwykłych nie może przesądzać o sposobie wykładni postanowień konstytucyjnych. Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 kwietnia 2011 r., sygn. akt Kp 7/09, OTK-A 2011, nr 3, poz. 26.

¹⁶ Por. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 maja 1998 r., sygn. akt U 17/98.

czeniu. Konsekwencją tego faktu powinno więc być przyznanie waloru aktualności linii orzecznictwa wypracowanego poprzednio przez Trybunał Konstytucyjny w odniesieniu do tej zasady¹⁷. Należy przypomnieć, że Trybunał jako dominującą przyjmował w orzeczeniach ukształtowanych na gruncie uchylonej regulacji konstytucyjnej szeroką interpretację terminu „własność”.

W doktrynie istnieje wyraźny spór dotyczący zakresu pojmowania wprawa własności. Jedni przedstawiciele doktryny opowiadają się za postrzeganiem prawa własności jako własności przekraczającego ramy określone przez prawo cywilne¹⁸. Inni zaś uważają za niewłaściwe nadawanie prawu własności różnych znaczeń w obrębie poszczególnych przepisów Konstytucji¹⁹.

Komentując art. 64 ust.1 Konstytucji, podnosi się, że w tekście tego przepisu „wyróżnia się 2 kategorie prawnych instrumentów przyporządkowania dóbr”. Pierwszą stanowi prawo własności, drugą – prawo dziedziczenia, tożsame z pojęciem użytym w treści art. 21 ust. 1 Konstytucji. Zauważa się przy tym, że określenia „własność”, „prawo własności” oraz „prawo do własności” nie są pojęciowo tożsame. Nie sposób jednoznacznie wskazać, czy każdy z powyższych terminów ma odrębne znaczenie, czy jednak posługiwanie się tymi pojęciami jest przejawem braku precyzji ustawodawcy. Mając na względzie przedstawione wyżej rozróżnienie zakresu regulacji art. 21 i 64 Konstytucji, za zasadne można uznać posłużenie się pojęciem „własność” w art. 21, regulującym zasady, i pojęciem „prawo własności” w art. 64, określającym prawo podmiotowe.

Nie można uznać za właściwe posługiwanie się różnymi pojęciami w jednym akcie normatywnym, a nawet w obrębie jednego artykułu, a także posługiwanie się tym samym terminem w dwóch artykułach, z których każdy

¹⁷ Zob. D. Pikotko, *Własność w Konstytucji III Rzeczypospolitej*, RPES, R. 64, 2002, z. 2, s. 181.

¹⁸ Zob. w tej kwestii M. Bednarek, *Mienie. Komentarz do art. 44–55 Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997, s. 28; M. Bednarek, *Prawo do mieszkania...*, s. 203; T. Dybowski, *Ochrona prawa własności na tle konstytucyjnej koncepcji źródeł prawa w orzecznictwie TK*, [w:] Trybunał Konstytucyjny. *Księga XV-lecia*, red. F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001, s. 111–112; S. Jarosz-Żukowska, *Konstytucyjna zasada...*, s. 34 i nn.; E. Łętowska, *Wpływ konstytucji na prawo cywilne*, [w:] *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001, s. 128; K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności...*, s. 111–112; F. Zoll, *Prawo własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z perspektywy polskiej*, „Przegląd Sądowy” 1998, nr 5, s. 29.

¹⁹ Zob. w tej kwestii L. Garlicki, *Uwagi do art. 64*, [w:] *Konstytucja...*, red. L. Garlicki, s. 8; A. Mączyński, *Prawo do mieszkania w świetle Konstytucji RP*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003, s. 141; Z. Radwański, *Systemowe pojęcie własności w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 21 i art. 64 Konstytucji)*, [w:] *Podstawowe założenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2010, s. 47–48.

ujmuje własność w innym aspekcie. Pojęciami tymi posługuje się w swoich judykatach również Trybunał Konstytucyjny, różnorodnie je oceniając. Stwierdzono, że istnieje jednolite konstytucyjne pojęcie własności²⁰, prawo własności w art. 64 Konstytucji RP odpowiada cywilnoprawnemu pojęciu własności²¹, że art. 21 ust. 1 Konstytucji RP chroni jedynie prawo własności, ale już nie inne prawa majątkowe²², własność w art. 21 ma charakter autonomiczny i „wykracza poza ujęcie cywilnoprawne”²³, wreszcie że własność w znaczeniu konstytucyjnym jest kategorią zbliżoną do ekonomicznego pojmowania własności, a więc będącą synonimem całokształtu praw majątkowych²⁴. Jak zauważa R. Illinicz, wzajemna relacja między art. 21 ust. 1 i art. 64 Konstytucji – w zakresie terminu „własność” – wywołała spory w doktrynie i nie uzyskała przekonujących rozstrzygnięć w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego²⁵. W doktrynie oraz judykaturze podkreśla się, że ukształtowanie własności jako zasady ustrojowej decyduje, iż ochrona tej własności jest wartością decydującą o kierunku interpretacji zarówno art. 64 Konstytucji, jak i unormowań ustawowych²⁶. Określając relacje między art. 21 i art. 64 Konstytucji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, zauważono, że ze względu na fakt, iż art. 21, będący jedną z zasad ustrojowych, jest bardziej ogólny niż art. 64 Konstytucji. Naruszenie art. 64 Konstytucji oznacza automatycznie niezgodność z art. 21 Konstytucji²⁷.

Trybunał Konstytucyjny w swoim orzecznictwie podkreślił, że art. 64 Konstytucji używa ogólnego pojęcia „inne prawa majątkowe”, nie definiując tego terminu. Odwołując się do konstrukcji prawa cywilnego, Trybunał Konstytucyjny uznaje, że

²⁰ Wyrok TK z dnia 21 marca 2000 r., sygn. akt K 14/99, OTK 2000, nr 2, poz. 61.

²¹ Wyrok TK z dnia 25 maja 1999 r., sygn. akt SK 9/98, OTK 1999, nr 4, poz. 78; wyrok TK z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. akt P 11/98, OTK 2000, nr 1, poz. 3; wyrok TK z dnia 7 lutego 2001 r., sygn. akt K 27/00, OTK 2001, nr 2, poz. 29.

²² Wyrok TK z dnia 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2; postanowienie TK z dnia 17 grudnia 2009 r., sygn. akt U 6/08, OTKA 2009, nr 11, poz. 178.

²³ Wyrok TK z dnia 3 kwietnia 2008 r., sygn. akt K 6/05, OTK-A 2008, nr 3, poz. 41; wyrok TK z dnia 20 kwietnia 2011 r., sygn. akt KP 7/09, OTK-A 2011, nr 3, poz. 26; wyrok TK z dnia 13 grudnia 2012 r., sygn. akt P 12/11, OTKA 2012, nr 11, poz. 135.

²⁴ Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2012 r., sygn. akt P 12/11, OTK-A 2012, nr 11, poz. 135.

²⁵ R. Illinicz, *Formy własności w Konstytucji RP z 1997 r.*, [w:] *Własność – zagadnienia ustrojowo-prawne...*, red. K. Skotnicki, s. 125.

²⁶ Zob. J. Oniszczyk, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004, s. 314.

²⁷ Wyrok TK z dnia 30 października 2001 r., sygn. akt K 33/00, OTK 2001, nr 7, poz. 217. Wskazana zasada kontroli zgodności z Konstytucją powoduje, że w praktyce Trybunału Konstytucyjnego często mamy do czynienia z jednoczesnym powoływaniem obu tych artykułów jako podstaw kontroli.

prawa majątkowe traktować należy jako jeden z rodzajów praw podmiotowych w cywilistycznym znaczeniu tego pojęcia, wydzielony według kryterium bezpośredniego uwarunkowania interesem ekonomicznym podmiotu uprawnionego²⁸.

W związku z tym stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego w doktrynie podniesiono, że

wyróżnienie kategorii innych praw majątkowych oznacza, że ustawodawca powinien stworzyć w systemie stosunków własnościowych grupie praw „częstkowych”, o treści każdego z tych praw, węższej niż treść derywatu pierwotnego²⁹.

Zauważono przy tym, że żadne z innych praw majątkowych nie może być ukształtowane tak, „aby prowadziło do rozmycia podziału na prawo własności z jednej strony oraz inne prawa majątkowe z drugiej”. Za nieprzekraczalną granicę uznaje się istotę prawa własności i nie może być ona przepisana żadnemu innemu prawu majątkowemu. Niemniej kategoria „innych praw majątkowych” została objęta nie tylko gwarancją trwałości i wartości, lecz także gwarancją instytucji prawnych. Ustawodawca, jak wskazano, został

zobowiązany do respektowania zasady dyferencjacji funkcji i celów praw majątkowych, a także wartości i interesów, których urzeczywistnienie wymaga stworzenia odpowiednich rozwiązań w postaci chronionych praw majątkowych³⁰.

W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 2 czerwca 1999 r.³¹ stwierdzono jednoznacznie, że w art. 64 ust. 2 Konstytucji ustanowiono zasadę równej dla wszystkich ochrony własności i innych praw majątkowych. Nawiązuje to do zasady równości, ale daje też wyraz ogólnemu stwierdzeniu, że wszystkie prawa majątkowe muszą podlegać ochronie prawnej. Podniesiono w uzasad-

²⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 maja 2008 r., sygn. akt K 32/05, OTK-A 2008, nr 2, poz. 27. Por także wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z dnia 16 czerwca 2009 r., sygn. akt SK 42/08, OTK-A 2009, nr 6, poz. 85; z dnia 25 stycznia 2011 r., sygn. akt P 8/08, OTK-A 2011, nr 1 poz. 2; Postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 9 czerwca 2010 r., sygn. akt SK 32/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 55.

²⁹ K. Zaradkiewicz, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, art. 64, nlb 13, s. 1461.

³⁰ Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 30 marca 2004 r., sygn. akt K 32/03, OTK-A 2004, nr 3, poz. 22. W wyroku tym zaakcentowano, że ograniczenie „dostępności” konstytucyjnie gwarantowanych praw podmiotowych nie może być pozostawione pełnej swobodzie ustawodawcy, lecz powinno być uzasadnione innymi wartościami konstytucyjnymi. Za niedopuszczalne uznano wprowadzenie przez ustawodawcę rozwiązań prowadzących do sytuacji, w której trudno wskazać jakiegokolwiek istotne różnice w treści prawa podmiotowego między własnością i innymi prawami majątkowymi przy jednoczesnym zróżnicowaniu ich ochrony. Por. także Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 17 grudnia 2008 r., sygn. akt P 16/08, OTK-A 2008, nr 10, poz. 181. Zob. K. Zaradkiewicz, [w:] *Konstytucja RP...*, art. 64, nlb 13, s. 1461.

³¹ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 czerwca 1999 r., sygn. akt K 34/98, OTK 1999, nr 5, poz. 94.

nieniu wyroku, że nie ma wątpliwości co do zakresu ochrony udzielanej prawom innym niż własność w znaczeniu technicznoprawnym (cywilistycznym).

W dalszych wywodach Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że konstytucja nie ustanawia poszczególnych kategorii praw podmiotowych, nie hierarchizuje ich, ani też nie determinuje takich lub innych rozwiązań konstrukcyjnych lub treściowych, jest to bowiem zadaniem regulacji gałęziowych, w tym wypadku – prawa cywilnego. Z drugiej jednak strony, zasady tej nie można rozumieć w sposób czysto formalny i blankietowy, pozwalający ustawodawcy na całkowitą dowolność kreowania poszczególnych praw podmiotowych. Zauważono, że formalne wyodrębnienie na poziomie ustawy zwykłej jakiegoś prawa majątkowego i zapewnienie zasadniczo odmiennej ochrony prawnej temu prawu w stosunku do innego, należącego wprowadzić do formalnie różnej kategorii praw majątkowych, ale treściowo, konstrukcyjnie i funkcjonalnie zbliżonego czy prawie identycznego z prawem, któremu przyznawana jest ochrona znacznie silniejsza – mogłoby uzasadniać zarzut naruszenia zasady równej ochrony wyrażonej w art. 64 ust. 2 Konstytucji³².

Pojęcie własności określone w treści art. 21 Konstytucji ze względu na swój charakter zasady ustrojowej powinno być interpretowane szeroko i tym samym nie ma podstaw, aby nie obejmowało ono swoim zakresem własności intelektualnej, zawężając termin „własności” tylko do konstrukcji cywilnej prawa rzeczowego. Art. 21 ust. 1 Konstytucji RP wskazuje na znaczenie prawa własności w kontekście ogólnoustrojowych regulacji systemowych, natomiast art. 64 ust. 1 Konstytucji odnosi się do sytuacji prawnej jednostek, uściślając wcześniej wyrażone gwarancje systemowe w kontekście praw i wolności człowieka. Ponadto, w art. 21 Konstytucji jest mowa o prawie własności i prawie do dziedziczenia, a w art. 64 – o prawie do własności, innych prawach majątkowych oraz prawie do dziedziczenia. Przyjęcie założenia o różnych znaczeniach art. 21 i art. 64 Konstytucji RP nie wyklucza stanowiska, że również prawa majątkowe wymienione w dalszej części przepisu mogą stanowić przykład uprawnień majątkowych bezwzględnych³³. Słusznie jednak zauważył S. Grzybowski, że przedmiot prawa nie powinien mieć znaczenia rozstrzygającego przy rozróżnieniu kategoryalnym poszczególnych uprawnień, ale dopiero stosunek uprawnionego do danego przedmiotu mógłby o tym decydować³⁴. W tym względzie **prawa na dobrach niematerialnych nie różnią się wcale od prawa własności**. Za podstawę ochrony

³² Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 czerwca 1999 r., sygn. akt K 34/98, OTK 1999, nr 5, poz. 94.

³³ Zob. szerzej w tym temacie: B. Banaszkiewicz, *Konstytucyjne prawo...*

³⁴ S. Grzybowski, *Ochrona osobista w stosunku do dzieła po śmierci twórcy*, Kraków 1933, s. 104.

własności intelektualnej jako własności w rozumieniu art. 64 ust. 1 Konstytucji RP należy przyjąć założenie, że konstrukcyjnie jest ona zbliżona do konstrukcji wskazanej w art. 140 k.c.³⁵

3. AUTORSKIE PRAWA MAJĄTKOWE W USTAWIE O PRAWIE AUTORSKIM I PRAWACH POKREWNYCH W ASPEKcie REGULACJI KONSTYTUCYJNYCH

W doktrynie na tle art. 165 ust. 1 Konstytucji wskazuje się, że użyty w treści tego przepisu zwrot „prawo własności i inne prawa majątkowe” odnosi się do pojęcia mienia w rozumieniu art. 44 k.c.³⁶ Te poglądy doktryny podzielił Trybunał Konstytucyjny, stwierdzając, że w polskim systemie prawnym prawo własności posiada jednolity charakter, a co za tym idzie – nie zawiera ono rozróżnienia między różnymi typami oraz formami prawa własności ze względu na podmiot, któremu prawo to przysługuje. Zauważono także, że użyty w art. 165 ust. 1 Konstytucji termin „własność” odpowiada prawu własności rozumianemu jako prawo podmiotowe w technicznym znaczeniu, odnoszącym się do treści art. 140 k.c.³⁷

W literaturze zauważa się jednak, że przyjęcie wąskiego pojmowania „własności”, a więc odróżnienie jej od innych mniej rozwiniętych praw majątkowych, pozwala na zaakcentowanie szczególnej rangi i znaczenia właśnie „własności” jako najpełniejszej formy władztwa nad rzeczą³⁸. Własność intelektualna ma jednak to do siebie, że nie jest władztwem nad rzeczą. W myśl art. 17 ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych (dalej: p.a.p.p.)³⁹ twórca przysługuje wyłączone prawo do korzystania z utworu i rozporządzania nim na wszelkich polach eksploatacji oraz do wynagrodzenia za korzystanie z utworu, a więc do dobra niematerialnego. W tej sytuacji prawo twórcy nie jest prawem władztwa nad rzeczą. Zauważyć jednak należy, że w literaturze jednoznacznie wskazuje się, iż zawarta w treści art. 17 p.a.p.p. definicja autorskich praw majątkowych „oparta jest na modelu syntetycz-

³⁵ Stanowisko to prezentuje J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej” 2004, nr 87; por. też E. Łętowska, *Wpływ Konstytucji na prawo cywilne*, [w:] *Konstytucyjne podstawy...*, red. M. Wyrzykowski, s. 128.

³⁶ *Konstytucja RP*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, art. 165 nlb 22. Zob. także W.J. Katner, [w:] *System prawa prywatnego*, red. M. Safjan, t. 1, Warszawa 2012, s. 1297.

³⁷ Wyroki Trybunału Konstytucyjnego z 12 kwietnia 2000 r., sygn. akt K 8/98, OTK 2000, nr 3, poz. 87, pkt 59–60.

³⁸ L. Garlicki, M. Zubik, *Uwagi do art. 21 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. 1, wyd. 2 Warszawa 2016, s. 541.

³⁹ T.j. Dz.U. 2025, poz. 24.

nym⁴⁰ i wskazuje na dwa uprawnienia składające się na wykonywanie prawa podmiotowego, a mianowicie na korzystanie z utworu i rozporządzanie nim, a oprócz tego na prawo do wynagrodzenia za korzystanie z utworu. E. Traple wskazała, że w syntetycznej definicji majątkowego prawa autorskiego wyraźnie odwołano się do koncepcji prawa własności z kodeksu cywilnego, opowiadając się w ten sposób jednoznacznie za „własnościowym” charakterem prawa autorskiego w wymiarze ekonomicznym⁴¹. Stanowisko to podzielił E. Ferenc-Szydełko⁴² i W. Machała⁴³, zauważając, że analiza treści autorskich praw majątkowych w oparciu wyłącznie o to unormowanie byłaby niepełna i konkretyzują te prawa inne przepisy prawa autorskiego, a mianowicie art. 36–39, 41, 50 i 79 p.a.p.p.

„Własnościową” koncepcję autorskich praw majątkowych zakwestionowała na gruncie systemu prawa polskiego M. Czajkowska-Dąbrowska, podnosząc, że istnieje zasadnicza różnica pomiędzy przedmiotem własności (materialnym obiektem, jakim jest rzecz), a przedmiotem prawa autorskiego, czyli utworem stanowiącym obiekt niematerialny. Podniosła też, że gdyby autorskie prawo majątkowe miało mieć postać zbliżoną do własności, to powinno znaleźć odbicie w uniwersalnym bądź chociażby regionalnym standardzie ochrony, ustanowionym w obszarze publicznego prawa międzynarodowego powszechnego (uniwersalnego) bądź w wymiarze regionalnym w systemie prawa unijnego⁴⁴.

Z własnościową koncepcją autorskich praw majątkowych polemizował Z. Okoń, przyznając jednak, że obecna konstrukcja autorskich praw majątkowych opiera się na modelu własnościowym, ale wadą tego rozwiązania jest brak wyraźnych granic majątkowego prawa autorskiego, co jego zdaniem sprzyja „rozlewaniu się” tego prawa na liczne bliżej niesprecyzowane czynności⁴⁵.

Próba wyjścia z impasu między tymi dwoma koncepcjami było stanowisko J. Barty i R. Markiewicza, którzy opowiedzieli się za alternatywnym, względem koncepcji własnościowej, modelem, opartym na „konstrukcji mo-

⁴⁰ Zob. A. Niewęglowski, *Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 240.

⁴¹ E. Traple, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, Warszawa 2011, s. 181.

⁴² E. Ferenc-Szydełko, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. eadem, Warszawa 2011, s. 146. Przywołała jednocześnie wyrok SA w Katowicach z 14.03.2008 r., sygn. akt I ACa 102/08, LEX nr 447157.

⁴³ Por. W. Machała, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. W. Machała, R. Sarbiński, Warszawa 2019, s. 419–421.

⁴⁴ M. Czajkowska-Dąbrowska, *Pola eksploatacji utworów, czyli o dezintegracji pojęcia*, [w:] *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013, s. 167–170.

⁴⁵ Zob. Z. Okoń, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2014, s. 264.

nopolu, akcentującej, że prawo wyłączne istnieje tylko w tym zakresie, w którym wyrażnie zostało ustanowione⁴⁶. Wskazali przy tym, że w efekcie poza granicami prawa autorskiego w wymiarze ekonomicznym pozostaje „wszystko, co nie mieści się w wyrażnie ustawowo określonej treści monopolu”⁴⁷.

I. Matusiak, uznając koncepcję własnościową za dominującą, stwierdził, że opowiedzenie się za modelem monopolu autorskiego

pozwole dostosować i zbalansować tak sprzeczne obecnie interesy ekonomiczne twórców lub innych podmiotów uprawnionych [...] z interesami społeczeństwa informacyjnego⁴⁸.

Stanowisko to poddał krytyce W. Machała, opowiadając się ostatecznie za koncepcją własnościową, ale definiującą treść autorskich praw majątkowych w oderwaniu od regulacji art. 50 p.a.p.p., i uznając, że rozwiązanie przyjęte w art. 17 p.a.p.p. jest jedynie zabiegiem redakcyjnym⁴⁹.

W doktrynie A. Auleytner dowiodła, że zarówno teoria własnościowa, jak i teoria monopolu mają swe źródło w teorii prawa naturalnego i teorii utylitarnej⁵⁰. Wskazała przy tym, że model regulacji prawa autorskiego jest wzorowany na konstrukcji prawa własności. W literaturze dostrzega się jednak różnicę między własnością rzeczy a własnością odnoszącą się do prawa autorskiego. Stąd też zarówno w aktach normatywnych, jak i w doktrynie, używa się określeń, takich jak „własność literacka i artystyczna”, „własność duchowa”, „własność intelektualna”. Terminologia ta podkreśla związek własności z wytworami intelektu. Zwróciła na to zresztą uwagę E. Traple, stwierdzając, że – zgodnie z teorią własnościową – prawo autorskie ma charakter bezwzględного prawa wyłącznego, które obejmuje wszystkie sposoby korzystania z utworu⁵¹. Zauważyła ona także, że w doktrynie państw, w których przyjęto monistyczną konstrukcję praw autorskich, przywołuje się pojęcie „władztwa nad dziełem”, zapożyczając ten termin z prawa własności⁵². Au-

⁴⁶ J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie*, Warszawa 2013, s. 126.

⁴⁷ Do koncepcji monopolu nie odwołano się w późniejszej pracy tych autorów – J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Wprowadzenie*, Warszawa 2024, *passim*.

⁴⁸ I. Matusiak, [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. P. Ślęzak, Warszawa 2017, s. 167–170 i 190.

⁴⁹ W. Machała, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. W. Machała, R. Sarbiński, Warszawa 2019, s. 422–423.

⁵⁰ A. Auleytner, *Ochrona praw autorskich i pokrewnych a zasady swobodnego przepływu towarów i świadczenia usług w prawie UE*, Warszawa 2015, s. 6.

⁵¹ E. Traple, [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, B. Kordasiewicz, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017, s. 145–153.

⁵² E.D. Hirsch używa terminu *Werkhererschaft*; E.D. Hirsch, *Auteursrecht in Wording, über Strukturveränderungen im Recht des Schöpferischen Menschen*, Zwolle 1947, cyt. za: E. Traple, [w:] *System prawa prywatnego*, s. 147.

torka ta praktycznie jako jedyna w doktrynie zwraca uwagę, że zarówno orzecznictwo, jak i literatura „odwołują się jednoznacznie do konstytucyjnych gwarancji własności przy określaniu dopuszczalnych granic monopolu autorskiego”, akcentując, że „kształtowanie granic monopolu autorskiego musi odbywać się tak, jak kształtowanie granic własności, tj. przy zachowaniu odpowiednich gwarancji konstytucyjnych”⁵³.

A. Auleytner, przywołując raport I. Le Chapeliera, zwróciła uwagę, że własność związana z elementem duchowym twórcy uznaje się za najbardziej uprawnioną ze wszystkich rodzajów własności⁵⁴. Wskazała przy tym, że teoria prawa autorskiego, jako szczególnego rodzaju prawa własności, ukształtowała się pod wpływem francuskiej Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r. oraz francuskiego Dekretu o Przedruku Książek z 1793 r., odnotowując jednocześnie dyskusje toczące się w doktrynie francuskiej w kwestii, czy ustawodawstwo francuskie dotyczące prawa autorskiego było inspirowane teorią utylitarną. Zdaniem A. Auleytner, teoria monopolu, charakterystyczna dla krajów systemu *common law*, wywodzi się z teorii utylitarnej, a więc ze Statute of Anne z 1710 r. Zauważa ona, że w myśl założeń tej teorii prawo autorskie nie jest prawem własności, a swego rodzaju monopolem przyznanym twórcy z mocy prawa⁵⁵. Odnosząc się do różnic między koncepcją własnościową a koncepcją monopolu, A. Auleytner wskazała, że według koncepcji własnościowej „twórca posiada bezwzględny monopol, ograniczony jedynie aktem normatywnym”, natomiast według koncepcji monopolu „granice monopolu określa akt normatywny, pozostawiając poza zakresem monopolu wszystko, co nie jest uregulowane tym aktem”⁵⁶.

W literaturze polskiej problem modelu własnościowego prawa autorskiego i modelu monopolu rozważała m.in. w erudycyjnym studium B. Gie-

⁵³ E. Traple, op. cit., s. 147, przywołuje J. Macinkowską, *Dozwolony użytek w prawie autorskim...*, s. 136 i nn. W swoich rozważaniach E. Traple zauważyła, że w orzecznictwie niemieckim gwarancje konstytucyjne dla prawa własności uznano za gwarancje granic przy ograniczaniu wyłącznego prawa autorskiego. Dodała, że niemiecki Sąd Konstytucyjny stoi na stanowisku, że art. 14 Konstytucji Niemiec, gwarantujący prawo własności, obejmuje także prawo autorskie, dlatego też prawo to może być ograniczone jedynie wyjątkowo wtedy, gdy wymaga tego dobro powszechne.

⁵⁴ A. Auleytner, *Ochrona praw autorskich...*, s. 6–7.

⁵⁵ Ibidem, s. 8; E. Traple, op. cit., s. 150–151. E. Traple dowodzi, że model monopolu stwarza szersze pole dostępu społecznego, natomiast koncepcja „własnościowa” umiejscawia prawo autorskie bliżej prawa naturalnego (s. 151).

⁵⁶ Ibidem, s. 8. Przywołuje przy tym poglądy T.G. Palmera, który podkreślił, że „zapewnienie ochrony interesów społeczeństwa ma równoważyć niedogodności, które wynikają dla niego z monopolu autorskiego. Zob. T.G. Palmer, *Are Patents and Copyrights Morally Justified? The Philosophy of Property Rights and Ideal Objects*, 13 Harv. J.L. & Pub. Pol'y, 817, 838 (1990), s. 849–850.

sen⁵⁷. Stwierdziła ona, że mimo wyraźnego podobieństwa do własności prawo służące autorowi nie jest własnością, a jedynie gwarantuje twórcy bądź innemu uprawnionemu monopol eksploatacji. Dostrzegła przy tym narastający konflikt między interesami twórców oraz odbiorców dzieł, zauważając, że ekspansja monopolu autorskiego odbywa się drogą poszerzenia prerogatyw służących podmiotom uprawnionym. Konsekwencją tego zjawiska jest, według B. Giesen, ograniczenie sfery wolności użytkowników dóbr intelektualnych. W efekcie w dużej mierze zakwestionowała oparcie prawa autorskiego na konstrukcji prawa własności, wywodząc że pojęcie „własności intelektualnej” ma swoją genezę w szerokim ujęciu własności, ale w ostatnim czasie zostało zespolone z klasycznym pojęciem własności w ujęciu wąskim. Przyznając, że prawo autorskie jest prawem bezwzględnym, zwróciła uwagę na fakt, że jest ono jedynie podobne prawu rzeczowemu, co nakazuje zachowywać powściągliwość wobec własnościowego modelu prawa autorskiego, gdyż przedmiotem prawa autorskiego jest dobro niematerialne, a nie rzecz o materialnym charakterze. B. Giesen zaakcentowała, że ustawowa konstrukcja uprawnień autorskich powinna uwzględnić aspekty ekonomiczne, związane z gospodarczym wykorzystaniem utworu. W konsekwencji powinno to prowadzić do odpowiedniego wyważenia interesów wszystkich uczestniczących w procesie rynkowym podmiotów. W konkluzji zauważyła, że posługiwanie się schematem właściwym prawu własności w odniesieniu do prawa autorskiego zawodzi⁵⁸.

Nie wdając się w pogłębioną analizę stanowisk w zakresie koncepcji autorskich praw majątkowych, wypada zauważyć, że po pierwsze wszystkie one abstrahowały od problematyki konstytucyjnej, która wydaje się z natury rzeczy kluczowa i przesądzająca. Po drugie, trzeba podkreślić, że żądanie sformułowania w standardzie regionalnym ochrony dla autorskiego prawa majątkowego, które zgłosiła M. Czajkowska-Dąbrowska, zostało spełnione przez dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady⁵⁹.

⁵⁷ B. Giesen, *Własnościowy model prawa autorskiego – analiza koncepcji przyjętej w prawie polskim*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, t. 77, z. 2, s. 61–74.

⁵⁸ Ibidem, s. 73.

⁵⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/26/UE w sprawie zbiorowego zarządzania prawami autorskimi oraz udzielania licencji wieloterytorialnych dotyczących praw do utworów muzycznych do korzystania online na rynku wewnętrznym, Dz.Urz. UE L 2014, nr 84, s. 72; Dyrektywa 2006/115/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie prawa najmu i użyczenia oraz niektórych praw pokrewnych prawu autorskiemu w zakresie własności intelektualnej (wersja ujednolicona) (Dz.Urz. UE L 2006, nr 376, s. 28; Dyrektywa 2001/84/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 27 września 2001 r. w sprawie prawa autora do wynagrodzenia z tytułu odsprzedaży oryginalnego egzemplarza dzieła sztuki (Dz.Urz. UE L 2001, nr 272, s. 32); Dyrektywa 2001/29/WE Parla-

4. KONSTYTUCYJNA OCHRONA WŁASNOŚCI I INNYCH PRAW MAJĄTKOWYCH

W Konstytucji RP dwa przepisy dotyczą ochrony własności, a mianowicie art. 21 i 64 Konstytucji, których treść rozważono wyżej, analizując pojęcia „własności” i „praw majątkowych” (art. 165 ust. 1 Konstytucji także dotyczący prawa własności i innych praw majątkowych nie reguluje kwestii ochrony tych praw). Wypada zauważyć, że art. 64 Konstytucji znajduje się w rozdziale poświęconym prawom jednostki, co jedynie podkreśla zasadność szerokiego zakresu podmiotowego tego przepisu⁶⁰. Ochrona własności jako jednego z praw podmiotowych powinna być postrzegana jako dążenie do zagwarantowania przez ustrojodawcę wolności jednostki w tej dziedzinie prawa, która odnosi się do spraw majątkowych, gospodarczych⁶¹. Umieszczenie art. 64 Konstytucji na początku podrozdziału zatytułowanego *Wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne* świadczy o dużym znaczeniu ochrony własności jako prawa ekonomicznego. Może to również służyć jako wskazówka interpretacyjna dla pozostałych postanowień tego podrozdziału. Treść art. 64 Konstytucji z racji swojego umiejscowienia w tekście Konstytucji jako prawo ekonomiczne podlega słabszej ochronie niż zasada ustrojowa zawarta w art. 21. Może nieść to pewne zagrożenia, zwłaszcza dla własności prywatnej, która będzie ograniczana ze względu na wymogi sytuacji gospodarczej państwa i przyjęte metody polityki społecznej⁶².

W art. 64 ust. 2 Konstytucji ustanowiono zasadę równej dla wszystkich ochrony prawnej własności i innych praw majątkowych. Przepis ten stanowi

mentu Europejskiego i Rady z dnia 22 maja 2001 r. w sprawie harmonizacji niektórych aspektów praw autorskich i pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (Dz.Urz. UE L 2001, nr 167, s. 10 – z późn. zm.); Dyrektywa 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym) (Dz.Urz. UE L 2000, nr 178, s. 1 – z późn. zm.); Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z utworów osieroconych (Dz.Urz. UE L 2012, nr 299, s. 5). Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/790 z dnia 17 kwietnia 2019 r. w sprawie prawa autorskiego i praw pokrewnych na jednolitym rynku cyfrowym oraz zmiany dyrektyw 96/9/WE i 2001/29/WE (Dz.Urz. UE L 2019, nr 130, s. 92).

⁶⁰ Zob. wyrok TK z dnia 8 czerwca 1999 r., sygn. akt SK 12/98, OTK 1999, nr 5, poz. 96; wyrok TK z dnia 29 maja 2001 r., sygn. akt K 5/01, OTK 2001, nr 4, poz. 87.

⁶¹ K. Strzyczkowski, *Konstytucyjna zasada społecznej gospodarki rynkowej jako podstawa tworzenia i stosowania prawa*, [w:] *Własność – zagadnienia ustrojowo-prawne...*, red. K. Skotnicki, s. 26.

⁶² Zob. A. Łabno, K. Skotnicki, *Funkcje państwa a konstytucyjna regulacja prawna własności prywatnej. Rozważania na przykładzie rozwiązań polskich*, [w:] *Własność – zagadnienia ustrojowo-prawne...*, red. K. Skotnicki, s. 55.

uszczegółowienie zawartej w art. 32 Konstytucji ogólnej zasady równego traktowania, ale także odrębne prawo podmiotowe⁶³. Oznacza to również ochronę prawa do ograniczonych praw rzeczowych, które nie są własnością.

Trybunał Konstytucyjny, dokonując wykładni tego przepisu, podkreślił, że on

nie tylko nawiązuje do zasady równości, ale też daje wyraz ogólnemu stwierdzeniu, że wszystkie prawa majątkowe muszą podlegać ochronie prawnej. Na ustawodawcy zwykłym spoczywa tym samym nie tylko obowiązek pozytywny ustanowienia przepisów i procedur udzielających ochrony prawnej prawom majątkowym, ale także obowiązek negatywny powstrzymania się od przyjmowania regulacji, które owe prawa mogłyby pozbawić ochrony prawnej lub też ochronę tę ograniczyć⁶⁴.

Trybunał Konstytucyjny równocześnie jednak stanął na stanowisku, że

gwarancja równej ochrony praw majątkowych nie może być utożsamiana z identycznością intensywności ochrony udzielanej poszczególnym kategoriom praw majątkowych, jest bowiem oczywiste, że jest ona determinowana treścią i konstrukcyjnym ujęciem tych praw. Równość może być zatem odnoszona jedynie do praw majątkowych należących do tej samej kategorii, a w żadnym zaś wypadku nie mogłaby być rozumiana jako przypisanie tych samych gwarancji ochronnych prawom majątkowym należącym do różnorodnych typów praw podmiotowych, choćby nawet zbliżone było ich ujęcie funkcjonalne⁶⁵.

Za naruszenie art. 64 ust. 2 Konstytucji może być uznana sytuacja, w której ustawodawca formalnie wyodrębnia określony typ prawa majątkowego, ale „treściowo, konstrukcyjnie i funkcjonalnie zbliżonego czy prawie identycznego z prawem, któremu przyznawana jest ochrona znacznie silniejsza”⁶⁶. Zależnie od tego, czy uznać prawo autorskie za „prawo własności” czy za „inne prawo majątkowe” w świetle art. 64 Konstytucji RP, będzie ono korzystać z różnej ochrony konstytucyjnej. Wynika to w szczególności z faktu, że każde prawo majątkowe o charakterze prywatnoprawnym jest skorelowane z obowiązkami innych uczestników obrotu prawnego, których interesy mogą się znajdować w opozycji do danego prawa⁶⁷.

Zasada równej dla wszystkich ochrony prawnej w płaszczyźnie podmiotowej oznacza jednak zakaz różnicowania intensywności ochrony pomiędzy

⁶³ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 13 czerwca 2011 r., sygn. akt SK 41/09, OTK-A 2011, nr 5, poz. 40.

⁶⁴ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 czerwca 1999 r., sygn. akt K 34/98, OTK 1999, nr 5, poz. 94.

⁶⁵ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 10 lipca 2006 r., sygn. akt K 37/04, OTK-A 2006, nr 7, poz. 79.

⁶⁶ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 czerwca 1999 r., K 34/98, OTK 1999, nr 5, poz. 94.

⁶⁷ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2007 r., sygn. akt SK 49/05, OTK-A 2007/4, poz. 39.

podmiotami prawa prywatnego, osobami fizycznymi, podmiotami prawa publicznego czy też państwem.

Zróznicowanie regulacji środków i zakresu ochrony praw może być natomiast konsekwencją związania podmiotów publicznych, a w szczególności państwowych, normami konstytucyjnymi, które nie odnoszą się do osób prywatnych⁶⁸.

Trybunał Konstytucyjny podkreślił przy tym w uzasadnieniu jednego z orzeczeń⁶⁹, że choć ustawowe preferencje w nabyciu własności przez osoby prywatne nie są konstytucyjnie wykluczone, to jednak ich dopuszczalność zależy od spełnienia warunków dotyczących ochrony interesu osoby pozbawianej własności. Państwo nie może korzystać w stosunkach majątkowych z podmiotami prywatnymi ze szczególnych przywilejów i przedstawiać jako uzasadnienia swojej ingerencji świadczeń finansowych, których zwrotu wcześniej skutecznie się rzekło⁷⁰.

W przeciwieństwie do ochrony prawa własności, konstytucyjna zasada równej ochrony innych niż własność praw majątkowych nie dotyczy zasadniczo ich treści (ustawowo określonej), ale istnienia uregulowanych w ustawodawstwie praw majątkowych i równego traktowania ich podmiotów⁷¹.

Dla ochrony wszystkich praw objętych art. 64 Konstytucji znaczenie mają też normy ich dotyczące zawarte wśród zasad ustrojowych. Trybunał wskazuje, że

gdy chodzi o prawa majątkowe objęte zakresem art. 64 Konstytucji – naruszenie istoty prawa nastąpiłoby w razie, gdyby wprowadzone ograniczenia dotyczyły podstawowych uprawnień składających się na treść danego prawa i uniemożliwiały realizowanie przez to prawo funkcji, jaką ma ono spełniać w porządku prawnym opartym na założeniach wskazanych w art. 20 Konstytucji⁷².

W treści art. 31 ust. 3 oraz art. 64 ust. 3 Konstytucji określone zostały zasady i przesłanki dopuszczalnych ingerencji w sferę prawa własności, a mianowicie: wymóg podstawy ustawowej dla takich ingerencji, zakaz naruszania istoty prawa własności, zakreślający maksymalną granicę ingerencji oraz przesłanki materialne, a więc pewne wartości, których ochrona usprawiedliwiać może ingerencję w sferę prawa własności. Ponadto w każdym przypadku ustawowych ograniczeń prawa własności wprowadzony został wymóg zbadania, czy

⁶⁸ Zob. wyrok TK z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn. akt P 4/99, OTK 2001, nr 1, poz. 5.

⁶⁹ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 29 maja 2001 r., sygn. akt K 5/01, OTK 2001, nr 4, poz. 87.

⁷⁰ Zob. B. Banaszak, *Konstytucja...*

⁷¹ Zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 15 grudnia 2004 r., sygn. akt K 2/04, OTK-A 2004, nr 11, poz. 117

⁷² Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2.

nie naruszają one zasady proporcjonalności, a więc, czy są odpowiednie z punktu widzenia zamierzonego celu, czy są niezbędne oraz czy są tak dobrane, aby były jak najmniej uciążliwe i możliwe do udźwignięcia. Opisany wyjątek od ogólnej zasady poszanowania własności odpowiada postanowieniom art. 1 Protokołu do Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, który przewiduje szeroki margines swobody w zakresie korzystania z własności przy uwzględnieniu omówionych wcześniej zastrzeżeń⁷³.

Dopuszczalność ograniczeń prawa własności z punktu widzenia art. 31 ust. 3 oraz art. 64 ust. 3 Konstytucji możliwa jest jednak tylko pod warunkiem, że takie ograniczenie istotnie miało miejsce⁷⁴. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego podkreśla się, że

nie każde oddziaływanie ustawodawcy na sytuację majątkową jednostki jest równoznaczne z ingerowaniem w sferę prawa własności. Ograniczeniem własności w rozumieniu art. 64 ust. 3 Konstytucji nie jest zobowiązanie odpowiednich podmiotów do ponoszenia określonych ciężarów finansowych (danin) na cele publiczne⁷⁵.

Zakaz naruszenia istoty prawa został dwukrotnie powtórzony w tekście ustawy zasadniczej, tj. w art. 31 ust. 3 Konstytucji oraz odrębnie w stosunku do prawa własności w art. 64 ust. 3 Konstytucji⁷⁶, co interpretuje się jako „zaakcentowanie szczególnej rangi własności wśród całokształtu praw majątkowych”⁷⁷. Trybunał podkreśla, że

interpretacja zakazu naruszenia „istoty” ograniczanego prawa lub wolności nie powinna przy tym sprowadzać się jedynie do strony negatywnej, akcentującej potrzebę odpowiedniego miarkowania dokonywanych ograniczeń. Należy w nim widzieć także stronę pozytywną, związaną z dążeniem do wskazania (określenia) pewnego nienaruszalnego rdzenia danego prawa lub wolności⁷⁸.

⁷³ A. Wróbel, *Konwencja...*, s. 510 i nn.

⁷⁴ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 maja 2006 r., sygn. akt SK 51/05, OTK-A 2006, nr 5, poz. 58.

⁷⁵ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 22 maja 2002 r., sygn. akt K 6/02, OTK-A 2002, nr 3, poz. 33.

⁷⁶ K. Zaradkiewicz wskazuje, że „istota prawa własności, o której stanowi art. 64 ust. 3, nie jest identyczna z «istotą» tego prawa w znaczeniu, o którym mowa w art. 31 ust. 3 Konstytucji”. Nie budzi jednak wątpliwości, że art. 64 ust. 3 ma samodzielne i odrębne znaczenie, „umożliwiając ustalenie dopuszczalnego zakresu kształtowania treści i ram pierwotnego derywatu przez ustawodawcę”. Por. K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności...*, s. 305–306. Zob. także S. Jarosz-Żukowska, *Gwarancja ochrony własności i innych praw majątkowych*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 548–549.

⁷⁷ L. Garlicki, op. cit., uwagi do art. 31, s. 28 oraz ibidem, uwagi do art. 64, s. 21.

⁷⁸ Zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 12 stycznia 1999 r., sygn. akt P 2/98, OTK 1999, nr 1, poz. 2; wyrok TK z dnia 10 października 2000 r., sygn. akt P 8/99, OTK 2000, nr 6, poz. 190.

W przypadku prawa własności TK odsyła do art. 140 k.c., określającego podstawowe składniki (atributy) prawa własności, tak jak ukształtowały się one w historii jego rozwoju, a więc uprawnienia do korzystania z przedmiotu własności, rozporządzania nim oraz pobierania pożytków⁷⁹.

W art. 64 Konstytucji RP stwierdzono w ust. 1, iż „każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia”. Adresem obowiązków wynikających z prawa własności i innych praw majątkowych gwarantowanych w art. 64 Konstytucji są władze publiczne⁸⁰. Z tego wynika, że podmiot zagrożony w realizacji swoich uprawnień może żądać od państwa nie tylko nieingerowania w sferę jego uprawnień, lecz nawet zachowań pozytywnych służących ich ochronie. Zachowania takie, zabezpieczając interesy podmiotowe, równocześnie realizują interes publiczny, jakim jest przestrzeganie prawa i tym samym prawa podmiotowe uzyskują wymiar obiektywny, zasad leżących u podstaw całego systemu prawa. Można ich dochodzić na drodze sądowej i są podstawą roszczenia procesowego⁸¹. Akcentuje się, że „prawo własności”, o którym mowa w art. 64 ust. 3 Konstytucji, nie jest tożsame z derywatem pierwotnym, którym jest „prawo do własności”, sformułowane w art. 64 ust. 1 Konstytucji. To „prawo do własności” należy odróżnić od „innych praw majątkowych”. W dalszej części wywodzono, że własność stanowi odpowiednik różnorodnych rozwiązań instytucjonalnych derywatów „objętych szeroką ogólną grupą praw majątkowych”⁸².

Do obowiązków ustrojodawcy należy ustanowienie regulacji prawnych zabezpieczających efektywną ochronę prawną własności i innych praw majątkowych, w tym także przed ingerencjami ze strony podmiotów niepublicznych. Przyjęty w polskiej Konstytucji standard ochrony obejmuje nie tylko osoby fizyczne, lecz także własność grupową, co odpowiada standardowi ochrony przewidzianemu w Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁸³.

Z przyjętego modelu własności wynika, jak wskazuje się w literaturze, nakaz podjęcia odpowiednich działań prawodawczych wskazanych w treści art. 20 Konstytucji RP w celu zagwarantowania spójności gospodarczej⁸⁴. W pierwszym rzędzie chodzi o zapewnienie istnienia takich regulacji, która umożliwią powstanie rynku opartego na własności prywatnej i wolnej kon-

⁷⁹ Zob. K. Zaradkiewicz, *Instytucjonalizacja wolności...*, s. 306–335.

⁸⁰ Wyrok TK z dnia 17 marca 2008 r., sygn. akt K 32/05, OTK-A 2008, nr 2, poz. 27.

⁸¹ Zob. B. Banaszak, *Uwagi do art. 64*, [w:] B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2012, Legalis.

⁸² K. Zaradkiewicz, [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, art. 64, nlb 2, s. 1457.

⁸³ Zob. C. Mik, *Prawo własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 5, s. 26.

⁸⁴ W. Eucken, *Podstawy polityki gospodarczej*, Poznań 2005, s. 347.

kurencji. Państwo nie może jednak ani swobodnie, ani dowolnie reglamentować wolności działalności gospodarczej⁸⁵. Niekiedy jednak winno ingerować w proces gospodarczy, stwarzając instytucjonalne warunki wyrównujące szanse. Wiąże się to z problemem granic ingerencji ustawodawcy⁸⁶. Podkreślono przy tym, że wolność działalności gospodarczej w stanie stabilizacji i równowagi państwa nie może być ograniczona w sposób naruszający jej istotę⁸⁷. W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego wskazano także, że

⁸⁵ M. Szydło, *Wolność działalności gospodarczej jako prawo podstawowe*, Bydgoszcz–Wrocław 2011, s. 83. W uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 lipca 2008 r., sygn. akt K 406/07, OTK-A 2008, nr 6, poz. 104, stwierdzono, że w interesie państwa leży tworzenie ram prawnych obrotu gospodarczego, pozwalających zminimalizować niekorzystne skutki mechanizmów wolnorynkowych. Zauważono jednak, że ustawodawca nie może wolności działalności gospodarczej reglamentować dowolnie i wszelka ingerencja w tę sferę musi być dokonywana środkami adekwatnymi do zamierzonego celu. Zakaz nadmiernej ingerencji pełni przy tym funkcję ochronną w stosunku do wszystkich praw i wolności jednostki. Adresatem tego zakazu jest państwo, które powinno działać w sposób wyznaczony oczywistą potrzebą. Odwołując się do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, podkreślono, że wolność przedsiębiorczości jest naruszona, jeśli nie są spełnione cztery warunki, a mianowicie: niedyskryminujące stosowanie krajowych środków ograniczających swobodę przedsiębiorczości; uzasadnienie tych środków bezwzględными wymogami interesu ogólnego; charakter ograniczeń zapewniający osiągnięcie zamierzonego celu oraz ograniczenie do tego, co niezbędne dla osiągnięcia założonych celów.

⁸⁶ Trybunał Konstytucyjny wskazał, że nie jest wykluczona ingerencja ustawodawcy nawet w nabyte („ukształtowane”) prawa podmiotowe, jeżeli istnieją bardzo istotne konstytucyjne racje, które ją usprawiedliwiają.

⁸⁷ W uzasadnieniu wyroku z dnia 13 października 2010 r., sygn. akt Kp 1/09, OTK-A 2010, nr 8, poz. 74, Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że „wolność działalności gospodarczej” należy rozumieć zarówno jako wolność wyboru działalności gospodarczej, jak i wolność jej wykonywania, przywołując w tym względzie wcześniejszy wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 7 czerwca 2005 r., sygn. akt K 23/04, OTK-A 2005, nr 6/A, poz. 62. Wskazał także, że „ograniczenie wolności działalności gospodarczej, określone w art. 22 Konstytucji, należy interpretować systemowo. Z jednej strony wspomniane ograniczenie podlega regułom ogólnym, dotyczącym ograniczenia wszystkich praw i wolności konstytucyjnych. Przesłanki materialne tych ograniczeń określa art. 31 ust. 3 Konstytucji, stanowiąc również, że „ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie”. Z takiego postanowienia Konstytucji wynikają istotne dyrektywy, dotyczące ograniczenia konstytucyjnych praw i wolności, odnoszące się do relacji między unormowaniem ustawowym a wydanym na podstawie ustawy rozporządzeniem. W szczególności z powyższego postanowienia Konstytucji wynika skierowany do ustawodawcy formalny wymóg ustawowej regulacji danego ograniczenia prawa lub wolności, zakazujący zamieszczania w ustawie upoważnień blankietowych, „pozostawiających organom władzy wykonawczej czy organom samorządu lokalnego swobodę normowania ostatecznego kształtu owych ograniczeń, a w szczególności wyznaczania zakresu tych ograniczeń”. Podzielił w tym przedmiocie swoje wcześniejsze stanowisko, sformułowane w wyroku z dnia 12 stycznia 2000 r., sygn. P 11/98, OTK-A 2000, nr 1, poz. 3.

istotą prowadzenia działalności gospodarczej jest swoboda podmiotu prawa prywatnego do podjęcia oraz wykonywania tej działalności⁸⁸.

Odnosząc się do **dopuszczalności ograniczenia** wolności działalności gospodarczej, w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego skonstatowano, że dopuszczalność takich ograniczeń uległa ewolucji. Początkowo uważano, że dopuszczalne ograniczenie tej wolności „musi być na tyle merytorycznie uzasadnione, aby w konflikcie z zasadą (swobodnej działalności gospodarczej) rachunek aksjologiczny przeważał na korzyść ograniczeń”⁸⁹. W dalszym idącym, późniejszym orzeczeniu Trybunał stwierdził, że ustawodawca nie może ustanawiać ograniczeń przekraczających pewien stopień uciążliwości, a zwłaszcza „zapoznających proporcje pomiędzy stopniem naruszenia uprawnień jednostki a rangą interesu publicznego, który ma w ten sposób podlegać ochronie”⁹⁰. Po wejściu w życie Konstytucji z 1997 r. Trybunał Konstytucyjny orzeczeniem z 8 kwietnia 1998 r. potwierdził pogląd o braku absolutnego charakteru zasady „swobody działalności gospodarczej” wskazując, że zgodnie z art. 22 Konstytucji RP ograniczenie tej wolności jest dopuszczalne tylko w drodze ustawy i tylko ze względu na ważny interes publiczny⁹¹. Do takich dopuszczalnych ograniczeń majątkowych praw autorskich można zaliczyć ustanowiony w ustawie dozwolony użytek.

⁸⁸ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 stycznia 2010 r., sygn. akt SK 35/08, OTK-A 2010, nr 1, poz. 2.

⁸⁹ Pogląd taki wyrażono w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 sierpnia 1992 r., sygn. akt K 4/92, OTK 1992, nr 2, poz. 22, s. 23.

⁹⁰ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 26 kwietnia 1995 r., sygn. akt K 11/94, OTK 1995, nr 1, poz. 12.

⁹¹ Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 kwietnia 1998 r., sygn. akt K 10/97, OTK 1998, nr 3, poz. 29. Stanowisko to podzielił Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 26 kwietnia 1999 r., sygn. akt K 33/98, OTK 1999, nr 4, poz. 71. Wypada zwrócić uwagę na fakt używania w uzasadnieniu tego ostatniego wyroku terminu „swoboda działalności gospodarczej”, mimo że w tekście konstytucji RP z 1997 r. operowano terminem „wolność działalności gospodarczej”. Na marginesie wypada zwrócić uwagę na przykre, wprowadzające w błąd, pomyłki pisarskie w treści uzasadnienia, wskazujące błędne miejsce publikacji orzeczenia. Zbieżne stanowisko z poglądami wyrażonymi w wyroku z 26 kwietnia 1999 r. wyraził Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 7 maja 2001 r., sygn. akt K 19/00, OTK 2001, nr 4, poz. 82, stwierdzając dodatkowo, że konstytucyjne gwarancje wolności gospodarczej nie mogą istnieć w oderwaniu od aktualnie istniejącego porządku prawnego. W uzasadnieniu stwierdzono jednak, że urzeczywistnienie zasady sprawiedliwości społecznej (artykuł 2 Konstytucji RP) nie może prowadzić do naruszenia istoty innych konstytucyjnych wartości, że wolność działalności gospodarczej powinna być pogodzona z realizacją sprawiedliwości społecznej. Dodano, że termin „społeczna”, użyty w treści art. 20 Konstytucji, wskazuje, że chodzi o ustrój gospodarczy, który z jednej strony akceptuje zasadę liberalizmu i gospodarkę rynkową, z drugiej zaś ustanawia pewne regulatory prze-

Brak przy tym w Konstytucji przepisów, które w wyraźniejszy sposób mogłyby ustalić właściwe proporcje pomiędzy własnością, wolnością gospodarczą a ich ograniczeniami⁹². Wskazując na źródła filozoficzne i rozwój idei wolności gospodarczej w systemach prawnych państw europejskich, poświęcono jednak szczególniejszą uwagę zakresowi przedmiotowemu oraz w nieco mniejszym stopniu także podmiotowemu⁹³.

W orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego przyjęto, że dopuszczalne z mocy art. 22 konstytucji RP są takie ograniczenia wolności gospodarczej i własności, które formują zarówno bezwzględne, jak i względne zakazy podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej. Wskazano, że zakazy o charakterze bezwzględnym mogą dotyczyć zarówno aspekty podmiotowego, jak i przedmiotowego wspomnianej wolności⁹⁴. Takie regulacje Trybunał Konstytucyjny określa mianem „właściwych ograniczeń wolności działalności gospodarczej”.

Ograniczeń własności i wolności gospodarczej Trybunał Konstytucyjny nie odnosi do takich regulacji ustawowych, które mają charakter uniwersalny i obejmują wszystkich przedsiębiorców, stawiając im wymagania i obowiązki w zakresie legalizacji działalności gospodarczej, rejestracji podatkowej i ubezpieczeniowej, przestrzegania wymagań z oznaczeniem przedsiębiorcy i towarów, organizacji finansów przedsiębiorstwa, przestrzegania zasad ochrony życia i zdrowia ludzkiego, bezpieczeństwa, moralności publicznej oraz ochrony środowiska, wreszcie i zapewnienia wykonywania czynności objętych działalnością gospodarczą przez osoby posiadające wymagane uprawnienia zawodowe, a także dotyczące pozyskiwania kontrahentów,

biegu procesów gospodarczych w celu zapewnienia realizacji postulatów społecznych. Wskazał ponadto, że socjalna gospodarka różni się tym gospodarki wolnorynkowej, że odrzuca skrajności, dopuszcza interwencję państwa w gospodarce i zakłada ocenę stosunków gospodarczych według kryterium równości społecznej.

⁹² Zob. E. Kosiński, *Aspekt prawny wolności gospodarczej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2003, nr 3–4, s. 7–35.

⁹³ Na kształtowanie się zasady wolności działalności gospodarczej w państwach europejskich oraz na jej podstawy filozoficzne zwrócił uwagę M. Zdyb. Zob. tegoż, *Wolność działalności gospodarczej w Konstytucji RP*, „Rejent” 1997, R. 7, nr 5(73), s. 145–166. Por także R.W. Kaszubski, J. Kołkowski, *Wolność gospodarcza w świetle Konstytucji RP*, „Głosa” 2000, nr 6, s. 7; W. Kubala, *Wolność gospodarcza i jej ograniczenia*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 7–8, s. 3 i nn. Warto zauważyć, że przed uchwaleniem Konstytucji RP z 1997 r. widziano niekiedy wolność gospodarczą jako prawo, ewentualnie stan naturalny. Takie stanowisko zajmował C. Kosikowski, *Wolność gospodarcza w prawie polskim*, Warszawa 1995, passim; tenże, *Zakres wolności gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1995, nr 9, s. 2 i nn.

⁹⁴ Zob. J. Sobczak, *Ograniczenie wolności działalności gospodarczej w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Gubernaculum et Administratio” 2021, nr 1(23), s. 89–105.

ochrony konkurencji i konsumentów, obciążeń publicznoprawnych, przestrzegania norm prawa pracy i ubezpieczeń społecznych oraz kontroli i nadzoru państwowego. Takie regulacje prawne, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, nie mają na celu ograniczenia przedsiębiorcy i nie są traktowane w judykatach jako ograniczenia wolności prowadzenia działalności gospodarczej, rozumianej jako prawo podmiotowe⁹⁵. Stanowisko to spotkało się jednak z krytycznym przyjęciem przez doktrynę, w szczególności z racji uznawania, że normy prawa ochrony środowiska oraz prawa chroniącego konsumentów zostały zaliczone do takich „ograniczeń” wolności działalności gospodarczej, które nie są ograniczeniami w rozumieniu konstytucyjnym.

W judykaturze na tle problematyki wolności działalności gospodarczej oraz własności zauważano, że wszelkie ograniczenia zasady wolności w prowadzeniu działalności, chociaż dopuszczalne w ustawie ze względu na ważny interes publiczny (art. 22 Konstytucji RP), mają charakter wyjątku i muszą być wobec tego rozumiane ściśle, a nie w sposób rozszerzający. Nie można zatem ich istnienia dorozumiewać bądź domniemywać, ani przyjmować w drodze analogii⁹⁶.

Wskazać należy też na zasadę wynikającą z art. 64 ust. 2 Konstytucji RP, w myśl której **ustrojodawca, kształtując system ochrony własności intelektualnej, jest związany zarówno obowiązkiem uwzględnienia zasady równości podmiotowej osób, którym jest przyznawane konkretne uprawnienie ochrony własności intelektualnej, jak i obowiązkiem uzasadniania jakiegokolwiek podziału kategorialnego (a także podmiotowego) instytucji prawnych tworzonych na płaszczyźnie ustawowej**⁹⁷.

⁹⁵ Uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 19 stycznia 2010 r., sygn. akt SK 35/08, OTK-A 2010, nr 1 poz. 2. W treści uzasadnienia stwierdzono także, że system prawny nie kreuje wolności gospodarczej ani też nie przyznaje jej przedsiębiorcom. Ustawodawca określa natomiast granice korzystania z niej oraz potwierdza prawne jej gwarancje. W rezultacie wolność gospodarcza stanowi przedmiotowo więź swobód obejmujących podejmowanie, organizację i wykonywanie działalności w tej sferze. Wskazano, że wolność gospodarcza jest konstrukcją porządku konstytucyjnego. Istotą jej jest domniemanie swobody podejmowania i prowadzenia działalności przez podmioty gospodarcze, o ile (i dopóki) co innego nie wynika z przepisów ustawowych. Stanowisko takie zostało wcześniej zaprezentowane u uchwały składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 1990 r., sygn. akt III CZP 97/89, OSN 1990, z. 6, poz. 74. Znajduje ono także oparcie w poglądach doktryny prawnej. Zob. S. Biernat, *Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej – wolność gospodarcza de lege lata i de lege ferenda*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1994, nr 9, s. 10; C. Kosikowski, *Wolność działalności...*, s. 50.

⁹⁶ Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 12 kwietnia 2006 r., sygn. akt II GSK 23/06, LEX nr 209721.

⁹⁷ Zob. szerzej K. Kakareko, *Ochrona własności intelektualnej wobec konstytucyjnej gwarancji ochrony własności*, [w:] *Dwadzieścia lat obowiązywania Konstytucji RP. Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2017, s. 246–258.

Kształtowanie instytucji ochronnych własności intelektualnej nie powinno więc prowadzić do czysto formalnego podziału praw, które treściowo, funkcjonalnie i konstrukcyjnie są zbliżone do takich instytucji prawnych, którym ustawodawca przyznaje silniejszą (pełniejszą) ochronę prawną. Dopiero uzasadnione zróżnicowanie charakteru poszczególnych uprawnień może uzasadniać zróżnicowanie zakresu ich ochrony.

5. INGERENCJA W AUTORSKIE PRAWA MAJĄTKOWE NA POZIOMIE INSTYTUCJONALNYM

Dotychczasowe rozważania mogłyby prowadzić do konkluzji, że autorskie prawa majątkowe są należycie zabezpieczone. Jest to jednak wniosek błędny. Okazuje się, że nie tylko dla zwykłych obywateli, ale także dla władz ustawodawczych oraz wykonawczych własność intelektualna, w tym autorskie prawa majątkowe, jest czymś „gorszym”, mniej zasługującym na ochronę niż własność dóbr materialnych. Wyrazem takiego nie do końca uświadamianego sobie stanowiska jest postawa właściwych organów państwa w odniesieniu do dozwolonego użytku chronionych utworów.

Oczywiście zapewnienie możliwie jak najszerszego dostępu do wszelkiej twórczości, w tym także materiałów edukacyjnych i naukowych, jest działalnością niezwykle chwalebna, a dostęp taki w miarę możliwości powinien być regułą, ale nie może się to odbywać kosztem praw osobistych i majątkowych twórców, w formie nacisków na władze publiczne, organy ustawodawcze i samych autorów. Warto pamiętać, że w systemie prawa polskiego istnieją mechanizmy pozwalające na dozwolony użytek zarówno prywatny, jak i publiczny chronionych prawem autorskim dzieł. Trzeba zgodzić się należy z poglądem, iż

ograniczenie prawa autorskiego na rzecz dowolnego użytku należy podzielić jedynie ze względu na potrzebę realizacji określonego, szczególnie doniosłego celu społecznego, ale ukierunkowanego na działalność określonych podmiotów. Błędne byłoby jednak kojarzenie owego celu z interesem tych podmiotów, którym ustawa przyznaje uprawnienia do korzystania z chronionych utworów. W każdym bowiem przypadku chodzi o zadośćuczynienie interesowi społecznemu, czemu służy niekiedy tylko działalność określonych podmiotów będących adresatami licencji ustawowych⁹⁸.

Dozwolony użytek następuje z mocy ustawy w różnych dziedzinach, które ze względu na uzasadniony interes społeczny łączy potrzeba dostępu do utworu i czerpania z niego określonych korzyści.

⁹⁸ J. Preussner-Zamorska, J. Marcinkowska, *Dozwolony użytek chronionych utworów*, [w:] J. Barta, *Prawo autorskie*, „System Prawa Prywatnego”, t. 13, Warszawa 2013, s. 555.

Nie zauważa się, że dozwolony użytek, w szczególności wtedy, gdy ma on charakter dozwolonego użytku publicznego, wprost zmierza do pozbawienia twórców możliwości wydawania zezwoleń na opracowanie ich utworów i czerpania z tego tytułu należytego wynagrodzenia. Tak więc pod szczytnymi hasłami działania dla dobra publicznego kryje się podstępna chęć pozbawienia twórców należnych im gratyfikacji oraz wyzucia ich także z autorskich praw osobistych, bo to twórca decyduje o nienaruszalności treści i formy utworu, a niewątpliwie jego „doskonalenie” sprowadza się do takich naruszeń. Na marginesie dodać należy, że wydawcy i instytucje najczęściej nie są posiadaczami autorskich praw majątkowych. W ten sposób zwolennicy otwartych zasobów starają się być dobroczyńcami ludzkości, krzywdząc twórców i dokonując swoistego ich wywłaszczenia⁹⁹.

Ustawodawca przewidział możliwość dozwolonego użytku chronionych utworów polegającą m.in. na nieodpłatnym korzystaniu z rozpowszechnionego utworu (art. 23 ust. 1 p.a.p.p.). Wskazano przy tym, że zakres własnego użytku osobistego obejmuje korzystanie z pojedynczych egzemplarzy utworów przez krąg osób pozostających w związku osobistym, w szczególności

⁹⁹ Tego typu swoiste wywłaszczenie z praw autorskich miało już miejsce w przeszłości na podstawie dekretu z 9 kwietnia 1946 r. o zawieszeniu mocy niektórych umów wydawniczych w dziedzinie literackiej (Dz.U. 1946, Nr19, poz. 133 ze zm.) oraz wydanego na podstawie art. 2 i 6 tego dekretu rozporządzenia Ministra Kultury z 19 lipca 1946 r. w sprawie wykonania dekretu z 9 kwietnia 1946 r. o zawieszeniu mocy niektórych umów wydawniczych w dziedzinie literackiej (Dz.U. 1946, nr 36, poz. 225). W treści dekretu stwierdzono, że „celem zaspokojenia w dziedzinie wydawniczej najpilniejszych potrzeb kulturalnych społeczeństwa spowodowanych wyniszczeniem w czasie wojny książki polskiej, zawiesza się do dnia 31 grudnia 1956 r. wynikające z ustawy o prawie autorskim uprawnienia do wydawania drukiem dzieł literackich autorów: Adolfa Dygasińskiego, Teodora Tomasza Jeża, Marii Konopnickiej, Elizy Orzeszkowej, Elżbiety Nahorskiej, Bolesława Prusa, Władysława Reymonta, Henryka Sienkiewicza, Andrzeja Struga, Stanisława Witkiewicza (ojca), Stanisława Wyspiańskiego, Gabrieli Zapolskiej, Stefana Żeromskiego”. Stwierdzono, że w okresie zawieszenia Minister Kultury i Sztuki rozporządza prawami autorskimi tych autorów. Jednocześnie zawarowano, że udzieli on zezwolenia na wydawanie drukiem dzieł wspomnianych autorów instytucjom mającym kwalifikacje wydawnicze, pod warunkiem zastosowania się do odpowiednio ustalonej kalkulacji, zapewnienia należytego poziomu wydawniczego oraz uiszczenia odpowiednich opłat. W wersji pierwotnej zauważono, że zasady określenia wysokości opłat oraz sposobu ich uiszczenia ustali Minister Kultury i Sztuki w drodze rozporządzenia. Opłaty te, zgodnie z art. 4, miały przypaść uprawnionym do dziedziczenia krewnym twórcy w linii prostej: braciom, siostrom, wstępnym, małżonkowi lub następcom prawnym na mocy testamentu. Z treści towarzyszącego dekretowi rozporządzenia wynika, że wydawca winien wpłacić ¼ przewidzianego honorarium autorskiego na ręce osób uprawnionych do jego odebrania (§ 10 rozporządzenia z 19 lipca 1946 r.). Nie wdając się w ocenę treści przywołanych aktów normatywnych, które stały się przedmiotem odrębnych rozważań niżej podpisanych, wypada jedynie zauważyć, że godziły one zarówno w uprawnienia autorów, jak i wydawców.

pokrewieństwa, powinowactwa lub stosunku towarzyskiego. W literaturze wskazuje się, że „korzystanie” jest eksploataowaniem utworu w zakresie, w którym, gdyby miejsce miały przepisy dotyczące dozwolonego użytku, pozostawałoby wyłącznie w gestii autora bądź podmiotu autorsko uprawnionego¹⁰⁰.

Wśród nieprofesjonalistów zdziwienie zwykle budzi stwierdzenie, że dozwolony użytek prywatny pozwala na korzystanie z utworu nie tylko bez zgody twórcy, ale także wbrew jego sprzeciwom i zakazom. Zapomina się przy tym, że takie ujęcie jest ingerencją ustawodawcy w sferę praw majątkowych praw twórcy. Zarówno sami twórcy, jak i beneficjenci dozwolonego użytku, a także w przeważającej większości znawcy prawa autorskiego, taką sytuację przyjmują bez sprzeciwu. **Widzą w tym rozwiązaniu wyłącznie uprawnienie dla korzystającego z dozwolonego użytku, którego nie łączy z ograniczeniem prawa własności intelektualnej twórcy utworu.** Jest to tym bardziej doniosłe, że w doktrynie zgodnie przyznaje się, iż ustawodawca nie ogranicza korzystania z utworu w ramach art. 23 p.a.p.p., ani co do techniki zwielokrotniania, ani co do pola eksploatacji utworu¹⁰¹.

Dozwolony użytek osobisty (nazywany czasem prywatnym) nie upoważnia do wystąpienia do podmiotu autorsko uprawnionego o udostępnienie utworu. Wskazuje się generalnie, że możliwość korzystania z utworu w ramach dozwolonego użytku osobistego nie jest prawem podmiotowym¹⁰². W ramach dozwolonego użytku niekiedy wyróżnia się dwie możliwości eksploatacji utworu. Jedną z nich to korzystanie na własny użytek (art. 23 ust. 1 p.a.p.p.), druga wiąże się z niepublicznym eksploataowaniem utworów w kręgu osób pozostających w związku osobistym, zgodnie z treścią art. 23 ust. 2 p.a.p.p. Korzystanie z utworu w trybie art. 23 ust. 1 p.a.p.p. wiąże się najczęściej z wytwarzaniem kopii lub egzemplarzy cyfrowych obejmujących całość lub część utworu. Nie mieści się natomiast w pojęciu dozwolonego użytku osobistego udostępnianie wykorzystanego utworu za pośrednictwem Internetu bądź rozpowszechnianie go w inny sposób tak, że dostęp do niego uzyskuje nieograniczony krąg odbiorców.

¹⁰⁰ S. Stanisławska-Kloc, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2015, s. 352–353. W literaturze wskazuje się, że samo zapoznanie się z tworem, czytanie książki lub słuchanie muzyki w oparciu o egzemplarz takiego utworu nie jest korzystaniem z utworu i nie odnosi się do niego treść art. 23 p.a.p.p.

¹⁰¹ J. Chwalba, [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze*, t. 1: *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021, s. 640–642; S. Stanisławska-Kloc, [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne...*, s. 352–254; J. Sobczak, K. Kakareko, *Dozwolony użytek osobisty jako ograniczenie prawa własności intelektualnej twórców*, [w:] *Opłaty kompensujące skutki zwielokrotniania utworów*, red. J. Błęszyński, Warszawa 2025, s. 45–72.

¹⁰² J. Chwalba, [w:] *Ustawy autorskie...*, red. R. Markiewicz, s. 637. Odmienne stanowisko zajmował w tym względzie W. Machała, *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Warszawa 2003, s. 109 i nn.

U podstaw koncepcji dozwolonego użytku zdaje się leżeć założenie, że twórca w procesie tworzenia utworu korzysta z dozwolonego użytku, czerpiąc bez ograniczeń z istniejących zasobów kultury i nauki. Podkreślenia wymaga, że ustawodawca nie określił celu użytku osobistego w odniesieniu do osób fizycznych, z czego należy wnioskować, że jest obojętny dla niego. W praktyce osoby fizyczne, korzystające z utworu w ramach użytku osobistego, mogą to uczynić w różnych celach – naukowych, poznawczych, zawodowych, rozrywkowych itd. Od razu trzeba zaakcentować, że tylko osoby fizyczne są uprawnione do dozwolonego użytku z art. 23 p.a.p.p. Osoby prawne winny uzyskać licencję na korzystanie z utworów w zakresie objętym treścią art. 23 p.a.p.p. Problem w tym, że dozwolony użytek nie może prowadzić do zapoznania się z utworem bliżej nieokreślonej liczby osób. Tymczasem postęp techniczny doprowadził do sytuacji, w której dzięki kserokopiarce, magnetofonom, magnetowidom, drukarkom, nagrywarkom, skanerom i innym podobnym urządzeniom osoby fizyczne i prawne mają dostęp do kopii utworów istniejących w wersji tradycyjnej na papierze lub elektronicznej bądź cyfrowej.

Przedmiotem dozwolonego użytku mogą być wyłącznie utwory rozpowszechnione, chociaż nie muszą to być utwory opublikowane¹⁰³. Zauważyć należy, że regulujący kwestie dozwolonego użytku art. 23 ust. 1 p.a.p.p. wskazuje, że „bez zezwolenia twórcy wolno nieodpłatnie korzystać z już **rozpowszechnionego utworu** [podkr. J.S. i K.K.]”. Natomiast w treści art. 20 ust. 1 pkt 2 p.a.p.p. nakłada się na producentów i importerów kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń graficznych umożliwiających pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza **opublikowanego utworu** [podkr. J.S. i K.K.] obowiązek uiszczania opłat organizacjom zbiorowego zarządzania. Na konfuzję wynikającą z użycia odmiennych terminów w odniesieniu do zakresu dozwolonego użytku (art. 23 ust. 1 p.a.p.p.) oraz określenia dotyczącego pozyskiwania kopii egzemplarza (art. 20 ust. 1 pkt 2 p.a.p.p.) nie zwrócono jak dotychczas w literaturze najmniejszej uwagi. Zakładając koncepcję racjonalnego ustawodawcy, należy przyjąć, że terminy „utwór rozpowszechniony” oraz „egzemplarz opublikowany”, funkcjonujące w przepisach tej samej ustawy, zostały użyte nieprzypadkowo, a treść ich należy rozumieć zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 p.a.p.p. i art. 6 ust. 1 pkt 3 p.a.p.p. Różnica między tymi terminami jest istotna i dotyczy problemu zwielokrotnienia, gdyż pozostała część przepisów, zasadniczo rzecz ujmując, jest tożsama. Niemniej należy podkreślić, że „kserokopiarki, skanery i inne podobne urządzenia reprograficzne” umożliwiają nie tylko pozyskiwanie kopii całości lub części egzemplarza opublikowanych, czyli takich, które zostały zwielokrotnione, lecz

¹⁰³ Zob. J. Sobczak, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa – Poznań 2000, s. 139–140.

także tych, które są tylko rozpowszechnione, gdyż za zezwoleniem twórcy zostały w jakikolwiek sposób jedynie udostępnione publicznie. Trudno wymagać, aby producenci i importerzy „kserokopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń reprograficznych”, nie mówiąc już o sprzedawcach, potrafili rozróżnić te z urządzeń, które będą umożliwiać pozyskanie kopii utworów opublikowanych, a więc zwielokrotnionych, od tych urządzeń, które będą służyły pozyskaniu kopii utworu jedynie rozpowszechnionego, a więc takiego, który nie został zwielokrotniony. W praktyce różnica między utworem rozpowszechnionym i opublikowanym może mieć znaczenie w konkretnych sytuacjach, kiedy utwór będący np. artykułem został jedynie zamieszczony na stronie internetowej wydawcy, a więc został tylko rozpowszechniony¹⁰⁴. Taki utwór nie będzie miał uprawnień do opłaty reprograficznej, gdyż nie został opublikowany.

Występuje w tym momencie niespójność między uprawnieniem z art. 23 ust. 1 p.a.p.p., który zezwala na korzystanie bez zezwolenia twórcy z utworów rozpowszechnionych, a modelem kompensaty, wynikającym z art. 20 ust. 1 pkt 2 p.a.p.p., odnoszącym się jedynie do użytku utworów opublikowanych. Wspomniany obowiązek kompensaty nałożony został nie na korzystającego z dozwolonego użytku, a na producentów i importerów kopiarek, skanerów i innych podobnych urządzeń reprograficznych. W praktyce ten obowiązek zostaje przerzucony na nabywcę takich urządzeń. W dalszej kolejności koszt ten poniesie i tak korzystający z urządzenia¹⁰⁵.

Brak zakreślenia w treści art. 23 p.a.p.p. jakichkolwiek kryteriów ograniczających korzystanie z utworu w ramach dozwolonego użytku powoduje w praktyce stałe rozszerzanie pól i technik takiej eksploatacji utworów bez nowelizacji tego przepisu. Stanowi to stałe pogłębianie ingerencji w prawo

¹⁰⁴ No marginesie należy zwrócić uwagę na kwestię, która nie jest przedmiotem niniejszych rozważań, a mianowicie na to, że podmiot, który przejąłby taki utwór opublikowany na stronie internetowej, publikując go w jakiegokolwiek formie, jest zobowiązany do zapłaty wynagrodzenia twórcy.

¹⁰⁵ Wyrok TS UE z 16.06.2011 r., C-462/09, Stichting de Thuis kopie przeciwko Opus Supplies Deutschland GmbH i in., (Dz.Urz. UE C 2011, s. 397, LEX nr 824300). W uzasadnieniu tego wyroku stwierdzono, że użytkownik końcowy, który dokonuje na użytek prywatny zwielokrotnienia chronionego dzieła, powinien co do zasady być uważany za dłużnika z tytułu godziwej rekompensaty, o której mowa w art. 5 ust. 2 lit. b dyrektywy 2001/29/WE (Dz.Urz. UE L 2001, nr 167, s. 10). W dalszej części wywiedziono, że przy uwzględnieniu praktycznych trudności dotyczących zidentyfikowania użytkowników prywatnych oraz zobowiązania ich do wynagrodzenia podmiotom praw autorskich wyrządzonej im przez nich szkody państwu członkowskim wolno ustanawiać opłatę za kopię na użytek prywatny, obciążającą podmioty, które udostępniają użytkownikom końcowym sprzęt, urządzenia i nośniki zwielokrotniania cyfrowego, ponieważ podmioty te mają możliwość wliczenia kosztów tej opłaty do ceny płaconej przez użytkownika końcowego za owo udostępnienie.

własności twórcy, przy jednoczesnej stałości regulacji sposobu kompensaty tego użytku. Zauważyć przy tym należy, że towarzyszy temu zjawisku wykładnia językowa w praktyce zawężająca postanowienia rozporządzenia, o którym mowa w art. 20 ust. 5 p.a.p.p.

Zasadnicze regulacje doprecyzowujące kategorię urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów zostały określone w rozporządzeniu ministra kultury z 2003 r.¹⁰⁶ Rozporządzenie to zostało tylko dwukrotnie zmienione, przy czym w obu przypadkach zmiany dotyczyły wykazu urządzeń zawartych w załącznikach¹⁰⁷.

Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów¹⁰⁸, w którym w sposób enumeratywny wymieniono urządzenia reprograficzne oraz związane z nimi czyste nośniki i wysokość pobieranych od nich opłat, nie było nowelizowane. Nie zauważono przy tym, że utrwalanie utworów chwili obecnej nie następuje najczęściej przy użyciu koperek, skanerów, faksów, drukarek i urządzeń wielofunkcyjnych zawierających skaner, kopiarkę itd. Obecnie utrwalaniu, kopiowaniu, zwielokrotnianiu służy przede wszystkim posiadany przez prawie każdego telefon komórkowy, ewentualnie tablet lub laptop.

Nie zauważa się, że w ten sposób minister właściwy do spraw kultury i dziedzictwa narodowego, a więc przedstawiciel władzy wykonawczej, utrzymując w postaci niezmienionej od 2011 r. regulacje dotyczące kompen-

¹⁰⁶ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów (Dz.U. nr 105, poz. 991 z późn. zm.).

¹⁰⁷ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 grudnia 2008 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów (Dz.U. 2009, nr 235, poz. 1599); Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 12 maja 2011 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów (Dz.U. 2011, nr 105, poz. 616).

¹⁰⁸ Dz.U. 2011, nr 105, poz. 616. Wspomniane rozporządzenie zmienia treść załącznika nr 3, towarzyszącego rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 2 czerwca 2003 r. w sprawie określenia kategorii urządzeń i nośników służących do utrwalania utworów oraz opłat od tych urządzeń i nośników z tytułu ich sprzedaży przez producentów i importerów (Dz.U. 2003, nr 105, poz. 991 ze zm.).

saty za dozwolony użytek przewidziany w art. 23 p.a.p.p., w gruncie rzeczy godzi w autorskie prawa majątkowe. Nie zauważa się, albo nie chce zauważyć, że prawa te są chronione w Konstytucji na tym samym poziomie, co własność materialna. Jest to niewątpliwie fakt niedostrzegania przez kolejnych ministrów, że taki stan rzeczy przyczynia się do pogłębiania niewspółmierności ingerencji w prawo własności wobec zagwarantowanej prawnie kompensaty z tego tytułu. Prowadzi to do sytuacji, kiedy dozwolony użytek z art. 23 p.a.p.p. pojmowany jest coraz szerzej, w zasadzie bez jakichkolwiek ograniczeń pod względem technologicznym, natomiast kompensata jest gwarantowana w wyłącznie enumeratywnie wymienionych przypadkach.

Nie można interpretować art. 23 p.a.p.p. i art. 20 p.a.p.p. w oderwaniu od siebie, gdyż stanowią one funkcjonalne powiązanie w ramach tego samego modelu korzystania. Obecna sytuacja prowadzi do rozszerzenia ingerencji, poprzez dozwolony użytek, w prawo autora, bez odpowiedniego rozszerzania kompensaty, co niweczy przymiot jej godziwości. Stanowi to także wyraźne zaprzeczenie zasadzie ochrony własności zapisanej w Konstytucji RP. Takiego stanu rzeczy nie sposób zaakceptować.

BIBLIOGRAFIA

- Auleytner A., *Ochrona praw autorskich i pokrewnych a zasady swobodnego przepływu towarów i świadczenia usług w prawie UE*, Warszawa 2015.
- Banaszak B., *Uwagi do art. 64*, [w:] B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2012.
- Banaszkiewicz B., *Konstytucyjne prawo do własności*, [w:] *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Wprowadzenie*, Warszawa 2024.
- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie*, Warszawa 2013.
- Bednarek M., *Mienie. Komentarz do art. 44–55 Kodeksu cywilnego*, Kraków 1997.
- Bednarek M., *Prawo do mieszkania w konstytucji i ustawodawstwie*, Warszawa 2007.
- Biernat S., *Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej – wolność gospodarcza de lege lata i de lege ferenda*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1994, nr 9.
- Chwalba J., [w:] *Ustawy autorskie. Komentarze*, t. 1: *Komentarz do ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, red. R. Markiewicz, Warszawa 2021.

- Czajkowska-Dąbrowska M., *Pola eksploatacji utworów, czyli o dezintegracji pojęcia*, [w:] *Spory o własność intelektualną. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorom Januszowi Barcie i Ryszardowi Markiewiczowi*, red. A. Matlak, S. Stanisławska-Kloc, Warszawa 2013.
- Dybowski T., *Ochrona prawa własności na tle konstytucyjnej koncepcji źródeł prawa w orzecznictwie TK*, [w:] *Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia*, red. F. Rymarz, A. Jankiewicz, Warszawa 2001.
- Eucken W., *Podstawy polityki gospodarczej*, Poznań 2005.
- Ferenc-Szydełko E., [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. E. Ferenc-Szydełko, Warszawa 2011.
- Garlicki L., *Uwagi do art. 21*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, t. 3, Warszawa 2003.
- Garlicki L., Zubik M., *Uwagi do art. 21 Konstytucji*, [w:] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. L. Garlicki, M. Zubik, t. 1, wyd. 2 Warszawa 2016.
- Giesen B., *Własnościowy model prawa autorskiego – analiza koncepcji przyjętej w prawie polskim*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2015, t. 77, z. 2.
- Grzybowski S., *Ochrona osobista w stosunku do dzieła po śmierci twórcy*, Kraków 1933.
- Hirsch E.D., *Auteursrecht in Wording, über Strukturveränderungen im Recht des Schöpferischen Menschen*, Zwolle 1947.
- Illinicz R., *Formy własności w Konstytucji RP z 1997 r.*, [w:] *Własność – zagadnienie ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. K. Skotnicki, Łódź 2006.
- Jarosz-Żukowska S., *Gwarancja ochrony własności i innych praw majątkowych*, [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014.
- Jarosz-Żukowska S., *Konstytucyjna zasada ochrony własności*, Kraków 2003.
- Kakareko K., *Ochrona własności intelektualnej wobec konstytucyjnej gwarancji ochrony własności*, [w:] *Dwadzieścia lat obowiązywania Konstytucji RP. Polska myśl konstytucyjna a międzynarodowe standardy demokratyczne*, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Toruń 2017.
- Kaszubski R.W., Kołkowski J., *Wolność gospodarcza w świetle Konstytucji RP*, „Glosa” 2000, nr 6.
- Katner W.J., [w:] *System prawa prywatnego*, t. 1, red. M. Safjan, Warszawa 2012.
- Kodeks cywilny*, t. 1: *Komentarz do art. 1–352*, red. M. Gutowski, wyd. 3, Warszawa 2021.
- Konstytucja RP*, t. 2: *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.

- Kosikowski C., *Wolność gospodarcza w prawie polskim*, Warszawa 1995.
- Kosikowski C., *Zakres wolności gospodarczej*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 1995, nr 9.
- Kosiński E., *Aspekt prawny wolności gospodarczej*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2003, nr 3–4.
- Kubala W., *Wolność gospodarcza i jej ograniczenia*, „Przegląd Sądowy” 2001, nr 7–8.
- Łabno A., Skotnicki K., *Funkcje państwa a konstytucyjna regulacja prawna własności prywatnej. Rozważania na przykładzie rozwiązań polskich*, [w:] *Własność – zagadnienie ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. K. Skotnicki, Łódź 2006.
- Łętowska E., *Wpływ konstytucji na prawo cywilne*, [w:] *Konstytucyjne podstawy systemu prawa*, red. M. Wyrzykowski, Warszawa 2001.
- Machała W., [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. W. Machała, R. Sarbiński, Warszawa 2019.
- Machała W., *Dozwolony użytek prywatny w polskim prawie autorskim*, Warszawa 2003.
- Marcinkowska J., *Dozwolony użytek w prawie autorskim. Podstawowe zagadnienia*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelktualnej” 2004, nr 87.
- Matusiak I., [w:] *Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych. Komentarz*, red. P. Ślęzak, Warszawa 2017.
- Mączyński A., *Pięć lat Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji na Zamku Królewskim w Warszawie 17 X 2002*, Warszawa 2002.
- Mączyński A., *Prawo do mieszkania w świetle Konstytucji RP*, [w:] *Godność człowieka a prawa ekonomiczne i socjalne. Księga jubileuszowa wydana w piętnastą rocznicę ustanowienia Rzecznika Praw Obywatelskich*, Warszawa 2003.
- Mik C., *Prawo własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 5.
- Niewęglowski A., *Prawo autorskie. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Okoń Z., [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2014.
- Oniszcuk J., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego na początku XXI w.*, Kraków 2004.
- Palmer T.G., *Are Patents and Copyrights Morally Justified? The Philosophy of Property Rights and Ideal Objects*, 13 Harv. J.L. & Pub. Pol’y, 817, 838 (1990).
- Pawlak W., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. 1: *Część ogólna*, red. J. Gudowski, Warszawa 2021.
- Pikotko D., *Własność w Konstytucji III Rzeczypospolitej*, RPES 2002, R. 64, z. 2.

- Preussner-Zamorska J., Marcinkowska J., *Dozwolony użytek chronionych utworów*, [w:] J. Barta, *Prawo autorskie*, „System Prawa Prywatnego”, t. 13, Warszawa 2013.
- Radwański Z., *Systemowe pojęcie własności w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (art. 21 i art. 64 Konstytucji)*, [w:] *Podstawowe założenia Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2010.
- Sobczak J., Kakareko K., *Dozwolony użytek osobisty jako ograniczenie prawa własności intelektualnej twórców*, [w:] *Opłaty kompensujące skutki zwielokrotniania utworów*, red. J. Błęszyński, Warszawa 2025.
- Sobczak J., *Ograniczenie wolności działalności gospodarczej w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej*, „Gubernaculum et Administratio” 2021, nr 1(23).
- Sobczak J., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa – Poznań 2000.
- Sokolewicz W., *Kilka uwag o gwarancjach prawa własności w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Własność – zagadnienie ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. K. Skotnicki, Łódź 2006.
- Stanisławska-Kloc S., [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. D. Flisak, Warszawa 2015.
- Strzyczkowski K., *Konstytucyjna zasada społecznej gospodarki rynkowej jako podstawa tworzenia i stosowania prawa*, [w:] *Własność – zagadnienia ustrojowo-prawne. Porównanie rozwiązań w państwach Europy Środkowo-Wschodniej*, red. K. Skotnicki, Łódź 2006.
- Szydło M., *Wolność działalności gospodarczej jako prawo podstawowe*, Bydgoszcz–Wrocław 2011.
- Traple E., [w:] *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*, red. J. Barta, R. Markiewicz, wyd. 5, Warszawa 2011.
- Traple E., [w:] *System prawa prywatnego*, red. Z. Radwański, B. Kordasiewicz, t. 13: *Prawo autorskie*, red. J. Barta, wyd. 4, Warszawa 2017.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Warszawa 2000.
- Zaradkiewicz K., [w:] *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarz do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Zaradkiewicz K., *Instytucjonalizacja wolności majątkowej. Koncepcja prawa podstawowego własności i jej urzeczywistnienie w prawie prywatnym*, Warszawa 2013.
- Zdyb M., *Wolność działalności gospodarczej w Konstytucji RP*, „Rejent” 1997, R. 7, nr 5(73).
- Zoll F., *Prawo własności w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka z perspektywy polskiej*, „Przegląd Sądowy” 1998, nr 5.

FINANCIAL LIABILITY OF THE STATE FOR ITS FAILURE TO PROTECT PROPERTY AND PROVIDE FAIR COMPENSATION

ABSTRACT

The starting point for the present considerations is the assumption that property and economic rights, including those of authors, in the Polish legal system, which is anchored in the provisions of the Constitution, should be equally protected. It is crucial to emphasise that author's economic rights, which pertain to intellectual property, should be accorded the same level of protection as ownership of tangible assets. This position is at odds with the views of some authors, who, due to a lack of awareness regarding the constitutional perspective, fail to recognise the significance of these rights. Any encroachment on the property rights of an author by any authority constitutes a violation of constitutional norms. This principle applies not only to actions but also to omissions by the legislator, who, in contravention of their statutory obligation, fails to issue a regulation or amend it, thereby exposing the holders of the author's economic rights to potential harm.

Keywords: Copyright, author's economic rights, property, protection of property, financial responsibility of the state, Constitution.